РЕПУБЛИЧКИ ЗАВОД ЗА СОЦИЈАЛНУ ЗАШТИТУ

СИНТЕТИЗОВАНИ ИЗВЕШТАЈ О РАДУ ЦЕНТАРА ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД У СРБИЈИ У 2014. ГОДИНИ

Београд, јул 2015. године

С А Д Р Ж А Ј

УВОД	2
I **ЦЕНТРИ ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД У СИСТЕМУ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ**	
1.1. Радници запослени у ЦСР	5
1.2. Доступност услуга ЦСР	7
1.3. Стручно усавршавање радника ЦСР	8
1.4. Поштовање кодекса социјалне заштите	10
1.5. Супервизијска подршка	10
II **О КОРИСНИЦИМА ЦЕНТАРА ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД**	
2.1. О корисницима ЦСР укупно	14
2.2. Деца као корисници ЦСР	18
2.3. Млади, одрасли и старије особе као корисници ЦСР	19
III **О РАДНИМ АКТИВНОСТИМА ЦЕНТАРА ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД: ОСТВАРИВАЊЕ ЈАВНИХ ОВЛАШЋЕЊА И ПРУЖАЊЕ УСЛУГА**	
3.1. Материјална подршка	22
3.2. Смештај	25
3.3. Усвојење и старатељство	29
3.4. Неодложне интервенције	34
3.5. Вршење родитељског права	36
3.6. Заштита од насиља	39
3.7. Заштита малолетника	43
3.8. Дневне услуге у заједници	47
3.9. Услуге подршке за самостални живот	48
3.10. Саветодавно терапијске и социо-едукативне услуге	49
ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ	**51**

УВОД

Центри за социјални рад (ЦСР)[1] су основа система социјалне заштите и темељи мреже подршке за најрањивије и најосетљивије групе становништва у Србији. ЦСР су установе организоване социјалне заштите које делују у оквиру подручја сваке локалне заједнице у Србији и које се повезују у мрежу оснажену у сложеном реформском процесу система социјалне заштите. Центри за социјални рад су установе у систему социјалне заштите које одликује и примена савремених европских начела и праксе социјалне заштите, али и развијање аутентичнх одговора на специфичне социјалне изазове.

Закон о социјалној заштити који је донет 2011. године довео је до низа нових изазова у практичној примени. У складу са том реформисаном улогом центра за социјални рад јавили су се нови задаци који за циљ имају да обеезбеде прогрес у реализацији нових очекивања. Требало је реализовати имплементацију нових ставова о активацији корисника, и обезбедити максимизацију ефеката професионалног деловања у стручном социјалном раду, развијати размену знања и партнерство међу различитим секторима, различитим ресорима и између локалног и националног нивоа у социјалној заштити.

Тешко је тачно проценити да ли се, и у којим тачно аспектима, остварује улога ЦСР пресудна за постизање циљева прописаних Законом о социјалној заштити. Међутим, у члану 3. Закона је јасно наведено очекивање законодавца - *да социјална заштита уз кључну подршку ЦСР, обезбеди задовољавање основних потреба угроженог становништва односно, остваривање следећих специфичних, конкретних циљева:*

- *Достићи, односно, одржати минималну материјалну сигурност и независност појединца и породице у задовољавању основних потреба;*
- *Обезбедити доступност услуга и остваривање права у социјалној заштити;*
- *Створити једнаке могућности за самосталан живот и подстицати социјалну укљученост;*
- *Очувати и унапредити породичне односе као и унапредити породичну, родну и међугенерацијску солидарност;*
- *Предупредити злостављање занемаривање и експлоатацију, односно, отклањати њихове последице*

Језиком реформе и усвојених нових института, ЦСР треба да испуни прописане стандарде у раду на реализовању јавних овлашћења и усмеравању ка пружаоцима услуга. Треба да испуњава и структуралне (материјалне и техничке услове) и функционалне стандарде (ефектније и ефикасније методе кроз усавршавање и обуку радника). Треба да развија систем квалитета, што значи да се по квалитету услуга стално унапређује и побољшава квалитет рада професионалаца у ЦСР.

Као део система јавних установа социјалне заштите у развој и рад ЦСР активно је укључен и Републички завод за социјалну заштиту. У складу са својим законски утврђеним пословима Завод развија моделе и изграђује одговарајуће базе података и индикатора годишњег функционисања ЦСР (и других установа и актера социјалне заштите). По предвиђеној методологији заснованој на редовној евиденцији и законској

[1] У даљем тексту ЦСР

обавези годишњег извештавања о раду, Републички завод, за потребе информисања стручне и шире јавности као и доносилаца одлука на локалном и националном нивоу, израђује Синтетизовани извештај о раду ЦСР у Србији.

I

ЦЕНТРИ ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД У СИСТЕМУ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ

По Закону о социјалној заштити[2] ЦСР је установа социјалне заштите у којој се остварују права, примењују мере (породичне и правне заштите), обезбеђује пружање услуга и обављају се и други послови у области социјалне заштите. У вршењу јавних овлашћења ЦСР обавља послове који су утврђени Законом о социјалној заштити и Породичним законом али и другим сродним законима и подзаконским прописима. Оснивач ЦСР је јединица локалне самоуправе, општина или град, али на основна документа ЦСР, као Статут о организацији и систематизацији послова, и друге, обавезно даје сагласност Министарство надлежно за социјалну заштиту.[3]

Методолошке напомене: Предмет анализе су услови рада, корисници права, мера и услуга социјалне заштите и активности стручњака центара за социјални рад. У овој анализи је основна јединица истраживања појединачни годишњи Извештај о раду ЦСР (или одељења ЦСР ако се ЦСР састоји од више одељења). Формат за извештавање је у EXCELу, и садржи укупно 116 табела које треба попунити квантитативним подацима, а поред тога ЦСР израђују и Извештај у WORDу у коме су дата и шира образложења и интерпретација података.

Подаци који су приказани у „Синтетизованом извештају о раду ЦСР у Србији у 2014. години“ су искључиво подаци из појединачних годишњих извештаја о раду ЦСР достављених Републичком заводу за социјалну заштиту. Поређењем података из ЦСР са подацима које Републички завод за социјалну заштиту (РЗСЗ), добија из Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и/или установа социјалне заштите за смештај, уочавају се разлике које произлазе из другачијих приступа, метода прикупљања података и начина вођења евиденције.[4]

Географски посматрано подручје посматрања је Република Србија, односно, сви извештаји о раду ЦСР и одељења ЦСР са подручја Републике Србије.

---

[2] У даљем тексту Закон

[3] Када је то утврђено посебним уговором, један ЦСР може функционисати за две или више општина али, под условом да свака општина има посебну организациону јединицу - одељење. Транспарентност односно, јавност рада ЦСР реализује се тако што свако Одељење ЦСР прикупља податке, израђује и објављује годишњи извештај о свом раду. По Закону Извештај о раду ЦСР доставља се посебно, оснивачу – локалној самоуправи и Министарству надлежном за социјалну заштиту и Републичком заводу за социјалну заштиту.

[4] Поред извештаја о раду Центара за социјални рад, РЗСЗ је припремио и извештаје о корисницима, односно корисничким групама у систему социјалне заштите. Реч је о извештајима: «Деца у систему социјалне заштите 2014» и «Пунолетни у систему социјалне заштите 2014», у којима су коришћени подаци добијени од Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања; Центара за социјални рад , Установа за смештај и Републичког завода за статистику.

По Закону о територијалној организацији Републике Србије („Сл. гласник РС”, бр. 129/2007) Србија је организована тако што има 122 општине, 22 града (само два града имају у свом саставу градске општине (Ниш 5 и Пожаревац 1 општину) и град Београд (који има 17 општина у свом саставу). На простору Аутономне покрајне Косово и Метохија по закону постоји 28 општина и један град - Приштина. Косово и Метохија је у посебном статусу од 1999. Године, јер је на снази Резолуција 1244 Савета безбедности УН. На простору Косова и Метохије функционише 8 центара за социјални рад и једно одељење Међуопштинског центра за социјални рад у Косовској Митровици, који су под ингерцијом институција Републике Србије. Републички завод за социјалну заштиту добија 9 извештаја, од 8 ЦСР и једног одељења ЦСР.

Значајно је да је у синтетизованом извештају заступљено подручје Косово и Метохија, иако само делимично, односно са 8 Извештаја о раду ЦСР и 1 извештајем одељења ЦСР из следећих општина: Грачаница, Косовска Митровица, Звечан, Лепосавић, Зубин Поток, Ранилуг, Србица, Штрпце и Вучитрн.

Овај Извештај представља анализу о раду ЦСР у периоду од 1. јануара до 31. децембра, 2014. године.

Укупно је анализиран **171** Извештај о раду ЦСР и одељења ЦСР (међуопштинских или градских). Општинских и/или градских извештаја је 170, а један је заједнички извештај свих одељења Центра за социјални рад у Београду. Поред тога, градови Ниш и Пожаревац достављају по један извештај, јер немају општинска одељења ЦСР. С обзиром да је извештајима покривен рад ЦСР у потпуности или 100%, на овом месту се може изразити задовољство постигнутим резултатом.

1.1. Радници запослени у ЦСР

У протеклој 2014. Години, у ЦСР је било запослено 3.733 радника. У складу са Законом, запослени у ЦСР су различитих профила. Највећи је број социјалних радника (947), правника (453), психолога (397), педагога (228), економиста (182), али је значајан и број запослених других профила који обухвата чак 1/3, или 1.255 запослених. Радници ЦСР су и различитих радних статуса (на неодређено или одређено време, на привременим и повременим пословима, по уговору, волонтери), а заступљени су и различити извори финансирања њихових радних места (Република, локална самоуправа).

Стручни радници се финансирају из буџета Републике, док локалне самоуправе финансирају рад техничког и осталог особља које је повезано са повереним пословима, или где је ЦСР непосредно пружалац локалних услуга. Било би целисходно истражити ефективност и ефикасност унутрашњих организација ЦСР, како би се дефинисале оптималне улоге и оптимални модели организовања, с обзиром на поверене послове.

Графикон 1.

Подаци показују да је у 2014. години опао број запослених који су финансирани од стране локалне самоуправе за око 20%, што је значајан проценат умањења ангажованих радника, нарочито када се узме у обзир податак да је број корисника у порасту. У 2014. години Република финансира 82,9% од укупног броја стручњака у ЦСР, а локална самоуправа 17,1%.

Структура запослених у ЦСР током прошле године показује да је више од две трећине запослених радника на неодређено време 67,7%, а значајно мањи број на одређено време или на обављању привремених и повремених послова. Ова кретања одговарају како смањењу броја запослених које финансира локална самоуправа, тако и деловања Уредбе о забрани запошљавања у јавном сектору. Незнатно је порастао број волонтера у ЦСР, што посредно говори и о порасту интересовања и сензибилитета заједнице за питања социјалне заштите.

У старосној структури запослених у ЦСР доминирају запослени од 50-59 година, и нема битнијих промена у односу на 2013. годину. Мање је порастао број запослених узраста од 30-39 год, што је кретање у прилог постепеног подмлађивања кадрова. Поједини ЦСР у Србији имају домска одељења, и/или су пружаоци локалних услуга (смештај, помоћ у кући). Укупан број запослених у овим организационим јединицама је 949 радника, међу којима доминирају запослени ангажовани на пословима неге (35%), а потом стручни радници (25%).

Табела 1.

Број запослених у ЦСР у Србији на дан 31. децембар 2008./2009./2010./2011./2012./2013./2014.							
Број запослених	31.12.2008.	31.12.2009.	31.12.2010.	31.12.2011.	31.12.2012.	31.12.2013.	31.12.2014
на неодређено време	2.765	2.843	2.896	2.934	3.081	3141	3154
на одређено време	275	226	331	301[5]	841	355	309
Привремени и повремени послови						108	138
Уговор о ауторском делу						247	132
Укупан број запослених радника	3.040	3.069	3.227	3.235	3.922	3.819	**3.733**

1.2. Доступност услуга ЦСР

Доступност услуга ЦСР је сложен појам, под којим се подразумева да су услуге стручног социјалног рада доступне са више различитих аспеката (нормативно, географски, физички, материјално и/или финасијски) свим грађанима Србије, и другим особама које су у Србији, а у стању су социјалне потребе. То конкретно значи да, у остваривању права стечених Законом о социјалној заштити, у примени мера породично-правне заштите прописаних Породичним законом, као и коришћењу услуга Законом о социјалној заштити загарантованих за појединца и породицу, нема препрека ни правне, ни физичке ни новчане природе за њихово остваривање.

Међутим, у Формату за извештавање о раду у ЦСР располажемо релативно скромним показатељима о доступности услуга ЦСР, с обзиром на веома широку област коју питање доступности покрива.

Посматрамо само један од сегмената доступности услуга односно, ***физичку доступност просторија у којима се налазе стручне службе ЦСР***. Одговоре на питања о доступности простора је дало укупно 170 ЦСР (99%). Они су известили о релативно ниском степену физичке доступности њихових службених простора. Највећи број ЦСР или 62% има приступачно приземље, а нешто мање од половине (или 47%) има постављене рукохвате, док рампе има чак мање од трећине ЦСР.

[5] Приправници (43) су у овој табели ушли у састав броја радника на одређено време

Табела 2.

Приступачност објекта ЦСР особама са инвалидитетом				
	да	% од 170 ЦСР	не	Нема одговора
Постојање фиксних или покретних рампи	54	32%	113	3
Рукохвати	80	47%	87	3
Приступачно приземље	105	62%	62	3
Лифт	4	2%	162	4
Приступачни тоалети	66	39%	101	3

Физичка доступност установа социјалне заштите као што је ЦСР може се сагледати и као предуслов сваке друге доступности, с обзиром на структуру потенцијалних корисника ЦСР и социјалне заштите, међу којима је велика већина припадника рањивих и посебно осетљивих група становништва (социјално, материјално, здравствено угрожених).

1.3. Стручно усавршавање радника ЦСР

Обука и стручно усавршавање запослених (волонтера и новозапослених) је законом јасно дефинисано, а обавеза ЦСР и стручних радника и сарадника је да се стручно усавршава. На питање о томе да ли испуњавају законску обавезу планирања обука и усавршавања радника, одговорило је укупно 163 од 171 ЦСР. Од тог броја је 95 ЦСР (53,9%) потврдило да располаже годишњим планом обуке и усавршавања. Исти проценат, или тек нешто више од половине ЦСР је имало план стручног усавршавања и 2012. године. Посматрано у целини, обука и стручно усавршавање радника у ЦСР је за сада само половично извршена законска обавеза.

Утврђивали смо и колико је радника запослених у ЦСР учествовало у неким врстама стручног усавршавања. У 2014. години се поновио тренд из предходне године, који подразумева да је највећи број запослених (у односу на укупан број запослених који су обухваћени неком врстом стручног усавршавања) похађало акредитоване програме обуке (40,1%), затим семинаре, саветовања и конференције (38,5%). Знатно мање је стручних радника, који су похађали програме обуке који нису акредитовани у систему социјалне заштите (19,0%) и учествовали у неком формалном виду усавршавања (академско усавршавање – специјализација, мастер и слично - 2,2%).

ЦСР такође, указују на то да је у 2014. мање стручних радника учествовало у неком облику стручног усавршавања него у 2013. години и то за 13,9%. Поред тога, у односу на утростручен број (61,7%) стручних радника који су похађали акредитоване програме обуке у 2013. у односу на 2012. годину, у 2014. години број радника који су похађали акредитоване обуке је у благом опадању, односно за 15,6% је нижи него претходне године.

Графикон 2.

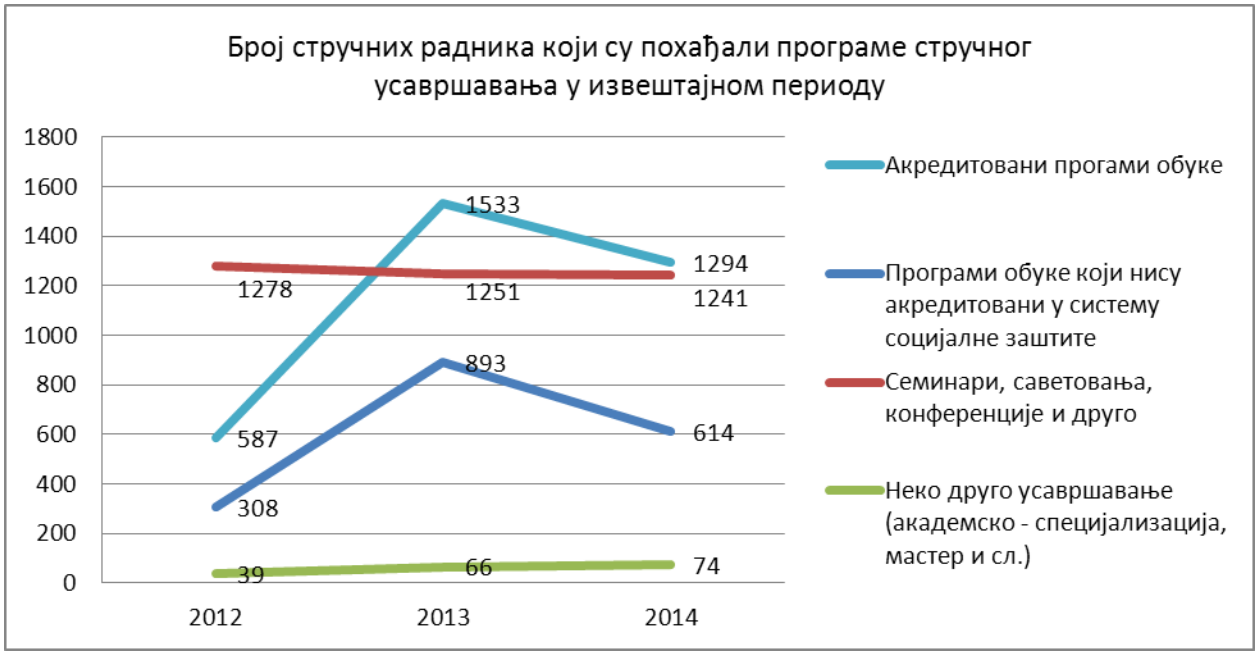

Потребе за стручним усавршавањем су ове године први пут сагледане из перспективе броја стручних радника који нису похађали основне обуке за вођење случаја, супервизију и правне послове. За обуком за вођење случаја потребу има 93 радника, што представља 7,5% од укупног броја стручних радника ангажованих на пословима вођења случаја (1.242), што говори у прилог томе да већина водитеља случаја има завршену основну обуку.[6]

Основну обуку за супервизоре није похађало 44 супервизора, што представља скоро петину (19,7%) укупног броја запослених који обављају послове супервизије (223). Овај податак указује на већу потребу за обуком за супервизијске него за остале основне послове. У прилог томе је и податак о броју правника којима је потребна основна обука, а који износи 31, односно, тек 6,8% од укупног броја правника (453).

[6] За укупан број водитеља случаја узет је број 1242 из табеле број 5, (Excel Формата за извештавање о раду ЦСР у 2014.) који је добијен тако што су сабрани водитељи случаја и водитељи случаја и супервизори, а одузети сви правници, социолози и други јер они не могу бити водитељи случаја.

1.4. Поштовање кодекса социјалне заштите

Закон о социјалној заштити (2011.) је утврдио прецизно основе кодекса понашања стручњака према потенцијалним корисницима и корисницима социјалне заштите: десет начела поштовања интегритета и достојанства корисника, и да сваки корисник располаже са најмање 6 врста права која се морају поштовати 1. право на информације, 2. право на учешће у доношењу одлука, 3. право на слободан избор услуга, 4. право на поверљивост података, 5. право на приватност и 6. право на притужбу.

Нови индикатор којим се проверава примена Закона у 2014. је следеће питање постављено у Формату за извештавање о раду ЦСР: *„Да ли у вашем ЦСР постоји прописана процедура за поступање по примедбама корисника ЦСР?“* На ово питање је одговорило потврдно 98 ЦСР, или 57% од укупног броја ЦСР (или одељења ЦСР). То значи да само нешто више половине од 171 ЦСР примењује Закон о социјалној заштити у овом сегменту. Може се само предпоставити да то значи и 57% обезбеђену могућност и одговарајуће услове да се корисник/ци притуже на поступање ЦСР, односно радника ЦСР.

1.5. Супервизијска подршка

Супервизија је процес у коме се кроз професионалну и личну подршку и учење стручњака у ЦСР и применом стандарда који се формирају у односу на квалитет читавог процеса социјалне заштите, реализују стручни задаци социјалне заштите. Супервизијом се унапређује рад са корисницима у социјалној заштити тако што се увећава ефективност и ефикасност заштите. Праксом супервизије стручњаци у ЦСР развијају знања и вештине преузимања одговорности за рад, подижу ниво квалитета свога рада, и доприноси се и подизању нивоа заштите корисника, али и подстиче зитивне подстицаје за развој сопствене личности.

Супервизори у ЦСР имају врло деликатан али и сложен посао и обавезе да усмеравају, подстичу и процењују рад стручњака (водитеља случаја). У свом деловању они обједињавају једнако едукативно-развојну, као и подржавајућу и административну функцију супервизије. Прикупљени су подаци о стручним пословима супервизора у ЦСР као и о броју реализованих послова у току 2014. године, као и упоредни приказ за претходне године.

Графикон 3.

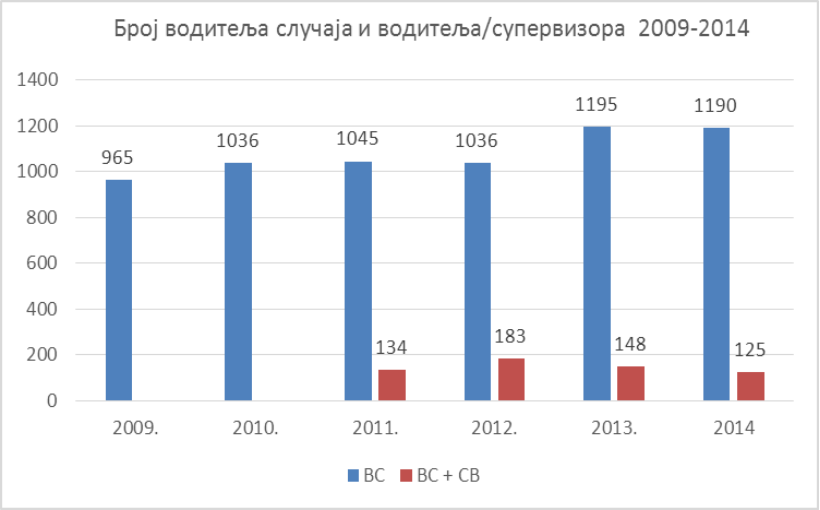

Број супервизора у ЦСР у 2014. године се смањује у односу на претходну годину, а најзначајнији пад је у позицији водитељ/супервизор. Промене у броју позиција супервизора говоре да је организациона структура ЦСР практично променљива што указује на потребу да се испитају разлози за ову променљивост као и њихова целисходност са становишта корисника и квалитета услуга.

Графикон 4.

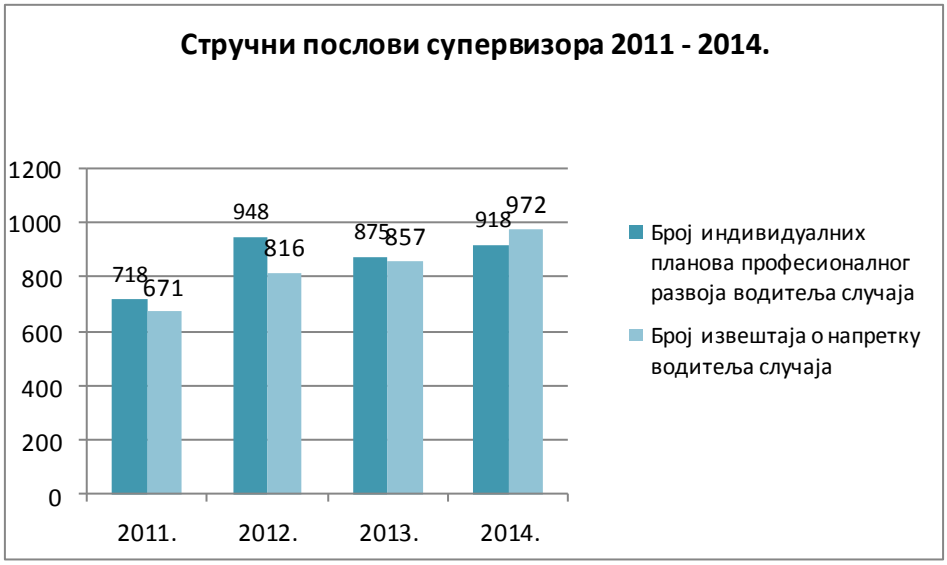

Порастао је број стручних послова супервизије, односно, број индивидуалних планова професионалног развоја водитеља случаја, као и број извештаја о напретку водитеља случаја који расте континуирано, посебно у претходне две године. Међутим у садашњој организационој структури ЦСР супервизори поред обављања послова супервизије раде и као чланови стручног тима, као и водитељи случаја, па се расположиво време за супервизијске активности постепено смањује.

Графикон 5.

Број случајева где супервизор ради као водитељ случаја се током година континуирано увећава. Оптерећеност ЦСР пословима сигурно их усмерава да посежу за ресурсом којим располажу, а истовремено и стручност супервизора, под претпоставком да су за супервизоре бирани најквалитетнији и најискуснији кадрови ЦСР. Ипак, ова пракса може у скорој перспективи отворити питање даљег постојања и опстанка функције супервизије.

Графикон 6.

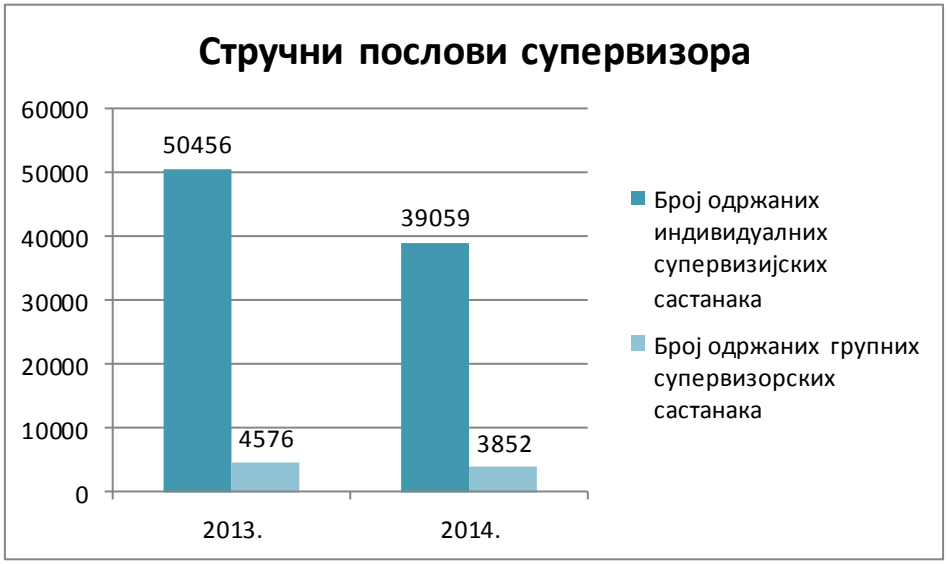

Током 2014. запажа се пад реализованих и групних и индивидуалних састанака супервизије, а узроке је могуће потражити и у изостанку пружања континуиране стручне подршке супервизорима. Супервизијска подршка кроз форму групне супервизије је иначе претходних година континуирано расла што потврђује позитиван однос према супервизији, као и потребама стручњака ЦСР за активностима супервизора и напорима неговања културе учења и подршке у развоју стручњака у ЦСР.

II

О КОРИСНИЦИМА ЦЕНТАРА ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД

2.1. О корисницима ЦСР - укупно

Укупан број корисника социјалне заштите који су у току 2014. године били на активној евиденцији у ЦСР (уписани у Регистар ЦСР) представља један од најзначајнијих показатеља развоја и капацитета социјалне заштите у Србији. Можемо констатовати да је у Србији у 2014. години било **укупно 682.172** регистрована корисника социјалне заштите.

Табела 3.

Број корисника ЦСР по подручјима Србије за период 2009. – 2014.						
Подручја	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	**2014.**
Централна Србија	279.333	314.231	314.823	337.881	344.462	**365.132**
Косово и Метохија	13.035	14.275	16.434	16.353	17.092	**19.320**
Војводина	183.222	186.817	168.447	186.330	194.620	**205.364**
Београд	79. 835	82.833	85.124	91.139	98.384	**92.356**
Укупно Србија	555.425	598.156	584.828	631.703	654.558	**682.172**

У периоду од 2009. до 2014. године укупан број корисника у току године расте по свим подручјима Србије. Изузетак представља 2011. година у којој је укупан број корисника нешто мањи у односу на претходну 2010. годину, због пада броја корисника на подручју Војводине. У посматраном периоду укупан број корисника ЦСР је у 2014. већи за 126.747 корисника, или за 22,8%, у односу на 2009. годину.

Старост корисника, као једну од основних карактеристика, посматрали смо по основним и законски дефинисаним интервалима и то: деца од 0-17 година, млади од 18 до 25 година, одрасли од 26 до 64 године, и старији корисници који имају 65 и више година.

Табела 4.

Укупан број корисника у регистру ЦСР на активној евиденцији у 2014. по старости и полу				
Корисници по узрасту	**Број корисника на активној евиденцији у току извештајног периода (01.01.2014. - 31.12.2014.)**			
	М	Ж	Укупно	%
Деца (0-17)	102.211	91.654	**193.865**	28,4%
Млади (18-25)	32.915	33.145	**66.060**	9,8%
Одрасли (26-64)	155.693	166.641	**322.334**	47,2%
Старији (65 и више)	37.991	61.922	**99.913**	14,6%
Укупно	328.810	353.362	**682.172**	100%
%	48,2%	51,8%	100%	

У структури корисника ЦСР доминира група узраста одраслих особа, од 26 до 64 године, која обухвата скоро половину од укупног броја. Ако би томе додали и младе, али пунолетне особе (9,8%), учешће пунолетних, одраслих корисника, би било и веће од половине укупног броја. Учешће деце је следеће по величини, и нешто је веће од четвртине од укупног броја (28,4%), док су старији међу корисницима ЦСР тек сваки седми (14,6%). С обзиром да су по правилу деца као и старије особе потенцијално осетљивије и рањивије групе становништва, ове стросне групе корисника треба пажљивије сагледати и по неколико других карактеристика.

Родна припадност је занимљива као карактеристика корисника ЦСР тек када се сагледа у комбинацији са узрастом, па се уочава да је на млађим узрастима међу корисницима ЦСР нешто веће присуство корисника мушког пола, а међу старијима су бројнији корисници женског пола. Има више разлога који утичу на структуру корисника по родној припадности. Међу децом је правило да у групи деце са сметњама у развоју, као и у групи деце са сметњама у понашању, више припадника мушког пола. Обрнуто, помправилу међу старијим корисницима ЦСР уопште, као и у посебној групи старијих особа са инвалидитетом, има више жена.

Стално пребивалиште корисника ЦСР нам поред распореда популације корисника и непосредно указује на степен доступности услуга ЦСР. Установе ЦСР су углавном смештене у урбаним подручјима и нешто мање доступне становницима руралних, а нарочито удаљених планинских подручја. Сва социјална истраживања и евиденције указују на нешто већу социјалну и материјалну угроженост становника „осталих“, или руралних подручја.

Табела 5.

Корисници на активној евиденцији ЦСР у 2014. години према пребивалишту корисника, полу и старосним групама						
Старосне групе	Градско подручје			Остало подручје		
	М	Ж	укупно	М	Ж	укупно
Деца (0-17)	52.369	46.613	98.994	36.923	34.180	71.091
Млади (18-25)	16.527	15.942	32.469	12.334	12.868	25.202
Одрасли (26-64)	78.272	85.886	164.159	61.181	62.318	123.498
Старији (65 и више)	17.362	29.347	46.715	16.420	25.024	41.440
Укупно	164.534	177.803	342.337	126.839	134.390	261.229
За укупно 603.566 од 682.172 или за 88% евидентираних корисника						

ЦСР су доставили податке о пребивалишту за непуних 88% од укупног броја корисника ЦСР, или 603.566 корисника. У тако приказаној структури се може уочити значајно већи број корисника из града у односу на „остала“ сеоска подручја, што потврђује претпоставку и о нешто слабијој доступности услуга ЦСР за становништво из сеоских подручја. Разлике се могу уочити и у погледу величине старосних група и родне припадности.

Ниво или степен образовања корисника је такође, од изузетне важности за упознавање потенцијалних ресурса корисника у процесу заштите, а без коришћења тих ресурса нема ни успешног социјалног рада. Важан податак је и да међу корисницима ЦСР има чак 26%, што је више од четвртине, или преко 100 хиљада особа чији је степен образовања остао непознат стручњацима, или није евидентиран. То нам значајно смањује могућност за било какво озбиљније закључивање у вези образовне структуре корисника ЦСР.

Табела 6.

Укупан број корисника (15 и више година) према школској спреми и полу у 2014. Години				
Школска спрема	**М**	**Ж**	**Укупно**	**%**
Без школске спреме	37.263	46.975	84.238	18%
Основна школа	64.079	63.558	127.637	28%
Средње образовање	57.922	55.831	113.753	25%
Више и високо образовање	5.935	7.140	13.075	3%
Непознато	56.169	63.643	119.812	26%
УКУПНО	221.368	237.147	458.515	100%
%	48,2%	51,8%	100%	

Флуктуација корисника ЦСР је динамика кретања корисника (и породице) кроз поступке заштите и од уласка до изласка из система социјалне заштите, у зависности од потреба и права које има појединац (породица). То је за оснивaче, државу и локалну самоуправу који су одговорни за одрживост система, свакако веома важна карактеристика, и неопходно је континуирано имати у виду када се анализирају питања у вези са радним активностима у ЦСР. Можемо се запитати да ли би виши ниво флуктуације од постојећег значио и већу подршку становништву и значајније ефекте на плану социјалне укључености.

Табела 7.

Кретање броја корисника у ЦСР у 2014. години						
Старосне групе	Пренети	Новоевидентирани	Реактивирани	**Укупно у 2014.**	Стављени у пасиву	% од пасиве
Деца (0-17)	134.380	42.979	16.506	**193.865**	39.067	**24,7**
Млади (18-25)	45.111	12.681	8.273	**66.060**	16.319	**18,7**
Одрасли (26-64)	229.894	51.072	41.368	**322.334**	60.463	**19,3**
Старији (65 и више)	72.137	20.719	7.057	**99.913**	19.293	**19,8**
У К У П Н О	481.522	127.451	73.204	**682.172**	135.142	
% укупног броја кор. у 2014.	**70,6%**	**18,7%**	**10,7%**	**100%**	**19,8%**	

Утврђена динамика кретања корисника или флуктуација на нивоу године је углавном постојана, иста или слична као и у претходном периоду. Али, флуктуација корисника се може посматрати и на месечном нивоу у току године. На крају године, укупан број корисника на евиденцији је 20% мањи од укупног броја у току целе године. На дан 31. децембра 2014. године је било на активној евиденцији ЦСР 544.906 корисника. Скоро две трећине корисника са којима се ради у току године су корисници „пренети“ из претходне године, а када се томе додају у току године реактивирани корисници, ово учешће је и веће. Истраживања указују да је излазак из система социјалне заштите релативно ретка појава и да чешће, улазак у систем значи и останак њему, чак и по неколико генерација у породици (трансгенерацијски корисници).

Напуштање система социјалне заштите, а посебно када је разлог томе пуно укључивање корисника у заједницу, није само главни циљ законодавца, већ је и најтежи задатак и сама суштина социјалног рада. Према прикупљеним подацима напуштање система социјалне заштите је у 2014. било најизраженије код корисника - деце међу којима је систем напустила приближно једна четвртина на активној евиденцији, или 24,7%. Све друге старосне групе имају релативно сличан годишњи отпуст нешто мањи од 1/5 (од 18,7% до 19,8%). Чињеница је ипак, да је отпуст најмањи тамо где бисмо очекивали највећи, у групи одраслих од 26 – 64 година (18,7%), јер је и највеће учешће радно способних.

2.2. Деца као корисници ЦСР

У популацији корисника ЦСР деца имају посебну пажњу. Сви ЦСР су доставили податке о узрасту као и родној припадности деце - корисника ЦСР.

Табела 8.

Број деце по узрасту и полу на активној евиденцији ЦСР у току 2014. године и на дан 31.12.2014.године				
Узрасне групе	**Укупан број деце у ЦСР, у 2014.**			
	М	**Ж**	**УКУПНО**	**%**
0 – 2	11.675	11.173	**22.848**	11,8%
3 - 5	16.722	16.160	**32.882**	16,9%
6 - 14	46.805	43.600	**90.405**	46,6
15-17	26.937	20.793	**47.730**	24,7
УКУПНО	102.139	91.726	**193.865**	100%
%	52,7%	47,3	100%	

Више од једне десетине (11,8%), или најмање свако десето дете евидентирано у ЦСР у 2014. години је било на најмлађем узрасту, само до две године (22.848), а за 10 хиљада више је било деце од 3 до 5 година старости (32.882). Највише деце корисника ЦСР, или скоро половина укупног броја је узраста основне школе, од 6 до 14 година, а

мало мање од четвртине узраста 15 до 17 година. На свим узрастима деце доминирају деца мушког пола, тако да је и у целој групи 52,7% мушке, и 47,3% женске деце. Стручњаци запажају да је правило да је нешто више мушке деце у групи деце са сметњама у развоју као и традиционално, у групи деце са проблемима у понашању.

Податке о похађању школе смо добили за 138.070 деце, или за 71,2% од укупне популације, а пема њима је за још 47.080 деце непознато да ли похађају школу. Подаци показују да деца у систему социјалне заштите у већини приказаних случајева похађају школу или предшколску установу (79.576 деце), или у 57,6%. Међутим, тај број је мањи у односу на укупну популацију евидентиране деце у ЦСР у 2014. години (193.865). То значи да је мање од половине деце, или 41% укључено у школовање што је веома неповољно, и у значајној мери ограничава квалитет услуга и позитивне ефекте социјалне заштите.

Структура деце по њиховој доминирајућој ***припадности некој од посебно осетљивих или корисничких група*** у ЦСР такође је важан показатељ када се процењује успешност у раду ЦСР. Структура деце корисника ЦСР је релативно константна у протеклом периоду. Највише је међу децом заступљена група деце чије су породице корисници новчане социјалне помоћи или неких других материјалних (новчаних) давања, што чини 62,1% од укупне популације деце, односно 120.499 деце која живе у разним врстама депривације. Већ следећа група, знатно мања по броју, су деца чији се родитељи споре око начина вршења родитељског права, и то 26.163 деце, односно 13,5%.

На трећем месту су деца са проблемима у понашању којих има 14.903, или 7,7% од укупног броја. Изазови у раду у ЦСР су деликатни и сложени и међу децом под старатељством (9.253 деце), а посебно децом која су жртве насиља и занемаривања (7.210 деце), и жртве трговине људима (115), иако је учешће те деце бројчано мање. На крају, деца која живе на улици заступљена су у симболичном броју (84). Обрнуто, у односу на претходни период, деца страни држављани без пратње се на евиденцији ЦСР појављују све више (311 деце), као и деца из реадмисија (751 дете).

2.3. Млади, одрасли и старије особе као корисници ЦСР

У групи пунолетних, одраслих и старијих корисника на евиденцији ЦСР у 2014. има значајно више корисника, или два и по пута више (488.307 особа) него у групи деце (193.865 деце).

Табела 9.

Број пунолетних корисника на евиденцији ЦСР према запослености и старости у 2014. години				
Старост корисника	Статус запослености			
	Незапослен	Запослен	Пензионер	Нема података
Млади	37.680	2.374	221	25.510
Одрасли	203.140	14.952	7.555	96.481
Старији	18.296	680	22.193	58.130
Нема података				308.773
УКУПНО	259.802	18.007	29.904	488.307

Иако подаци нису познати за више од једне трећине пунолетних корисника ЦСР може се уочити да међу 307.713 или 63,0% популације корисника у ЦСР постоји и један број запослених, и пензионера који су корисници услуга у систему социјалне заштите (47.911), и то 9,8%. Потребно би било истражити структуру ових корисника ЦСР (постоји могућност да је реч о о корисницима породично правне заштите, или услуга по основу здравствене угрожености), с обзиром да би редовна плата или пензија требало да обезбеђује основну егзистенцију без подршке система социјалне заштите. На основу расположивих података уочавамо да је радни статус корисника релативно занемарен као податак (непознат за 37,0%). С обзиром да је укључивање на тржиште рада један од најважнијих ефеката који се у систему социјалне заштите може постићи обележја радног статуса требало би да буду позната за све кориснике ЦСР.

У подацима о нивоу образовања одраслих корисника, иако су достављени од ЦСР за скоро целу популацију (99,8%) карактеристично је да за највише одраслих корисника ниво образовања у ЦСР уствари и није познат (168.433 особе или 34,5%). Међу корисницима са утврђеним нивоом образовања (319.874 или 75,5%) је највише оних који су завршили основну (116.546) или средњу школу (100.352), а без завршене основне школе је 89.925. У све ове три групе доминирају корисници 26 до 64 године.

Пунолетни корисници ЦСР заступљени су у одговарајућим корисничким групама.

Табела 10.

Пунолетни корисника у ЦСР по корисничким групама и старости у 2014. години					
Корисничке групе	**Млади (18 - 25)**	**Одрасли (26 - 64)**	**Старији (65 - 79)**	**Старији (80 и више)**	**Укупно**
1. Жртве насиља, занемарене особе и у ризику од занемаривања					
	1.376	6.680	2.194	656	**10.906**
2. Особе са инвалидитетом					
	5.474	32.106	19.513	4.439	**61.459**
3. Особе са друштвено неприхватљивим понашањем					
	5.515	5911	1169	99	**12.694**
4. Особе које имају потребе за домским смештајем и другим услугама социјалне заштите у локалној заједници					
	2.768	16.865	20.250	5.768	**45.651**
5. Материјално угрожене особе					
	44.489	228.771	30.903	6.665	**310.828**
6. **Страни држављани и лица без држављанства у потреби за социјалном заштитом**					
	288	83	48	1	**420**
7. Жртве трговине људима					
	15	23	2	1	**41**
8. Остали	3.322	34.148	8.547	291	46308
УКУПНО пунолетних кор.	**63.247**	**324.587**	**82.626**	**17.920**	**488.307**

У овој сложеној популацији, могу се лако уочити најбројније групе, а пре свега материјално угрожене особе, које обухватају преко половине, или 63,6%. У саставу материјално угрожених корисника је највише одраслих од 26 до 64 године (228.771) и младих особа од 18 до 25 година (44.489).

Особе са инвалидитетом су на другом месту по заступљености (61.459 или 12,6%), и међу њима је највише одраслих од 26 до 64 године. По врстама инвалидитета су најчешће особе са телесним инвалидитетом (25.425). Знатно мање је особа са менталним сметњама (14.577), или са интелектуалним дефицитом (11.689), као и особа са вишеструким поремећајима (5.508).

На трећем месту по заступљености су особе које имају потребе за домским смештајем и другим услугама социјалне заштите у локалној заједници (45.651 или 9,3%), а међу њима је нешто веће учешће старијих особа, 26.018 и релативно велик број одраслих и младих пунолетних особа, укупно, 19.633. Поред наведених група све је присутнија и група одраслих особа из реадмисије, која је у 2014. бројала 786 корисника ЦСР.

III

О РАДНИМ АКТИВНОСТИМА У ЦЕНТРИМА ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД: ОСТВАРИВАЊЕ ЈАВНИХ ОВЛАШЋЕЊА И ПРУЖАЊЕ УСЛУГА

3.1. Материјална подршка

Остваривање права на материјалну подршку и исплату различитих врста новчаних социјалних трансфера је једна од најодговорнијих и најмасивнијих радних активности у ЦСР, стога је важно да се овом сегменту поклони одговарајућа пажња. Материјална подршка је као један од инструмената намењена смањењу материјалне депривације, односно, финансијског сиромаштва. Новчана социјална помоћ и једнократна помоћ су директно одговор на недостатак прихода и средстава за живот појединца и/или породице, док је додатак за помоћ и негу другог лица једна од врста помоћи особама са инвалидитетом, и хронично оболелим особама.

Да би у одговарајућем контексту могли да сагледамо обављене стручне послове у реализовању материјалне подршке у оквиру редовних поступака у ЦСР, информације о услугама треба довести и у однос са бројем корисника материјалне подршке у току 2014. године.

У складу са стратешким и законским одређењима у годишњим извештајима о раду ЦСР, најбројније је учешће корисника који се налазе у корисничким групама појединаца и породица које су социјално и материјално угрожене[7]. Број деце чланова породица корисника новчане социјалне помоћи, НСП у 2014. години је био **114.872,** деце - корисника додатка за помоћ и негу другог лица **4.711**, и деце која су остварила право на увећани додатак за помоћ и негу другог лица **3.441**. А када су у питању одрасли корисници материјалних давања, односно када је реч о броју породица које помоћ добијају, он се може сагледати кроз податке о исплатама који се месечно генеришу у Министарству за рад запошљавање, борачка и социјална питања.

[7] По Закону о социјалној заштити (2011.) ради се о сиромашним појединцима и породицама, где је сиромаштво операционализовано као недостатак редовних месечних прихода у висини неопходној за елементарну егзистенцију чланова заједничког домаћинства (прим. аутора)

Табела 11.[8]

Број корисника и породица који су остварили права на материјалну подршку у 2014. години по месецима				
месец	Новчана социјалне помоћ број корисника	Новчана социјалне помоћ број породица	Посебна новчана накнада	Додатак за туђу помоћ и негу
Јануар	270.776	106.391	422	51.860
Фебруар	278.904	110.381	424	51.866
Март	287.070	114.362	425	51.720
Април	291.256	116.210	432	51.557
Мај	292.018	116.730	437	51.557
Јун	281.330	112.500	441	51.571
Јул	267.949	106.161	446	51.547
Август	261.751	103.117	449	51.517
Септембар	267.289	106.019	455	51.579
Октобар	272.857	109.057	464	51.435
Новембар	265.411	104.747	467	51.253
Децембар	264.320	104.127	472	51.384

Број корисника новчане социјалне помоћи (НСП) варирао је у току године, од 292.018 корисника који су право на помоћ остварили у мају 2014. што је највећи број, до 261.751 у августу месецу, што је најмањи број у току године. И број породица које користе НСП се у складу са тим креће од 116.730 у мају до 103.117 у августу месецу. Број корисниска посебне новчане накнаде је току године само незнатно порастао за 50 корисника. Обрнуто, број корисника додатка за помоћ и негу другог лица је током године у опадајућем тренду, тако да разлика јануар – децембар износи 476 корисника мање (0,9%).

Новчана социјална помоћ је вид заштите који обухвата породично домаћинство и породицу, па је у складу са тим и стручни поступак у ЦСР усмерен на породицу и у области остваривања права корисника на новчану социјалну помоћ. Дакле, породица је и јединица евиденције стручног рада.

[8] Извор: Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Одељење за информатику 2014.

Табела 12.

Број захтева, решења и закључака остваривања права према врсти материјалне подршке					
Врста захтева решења/закључка	**Врста материјалне (новчане) подршке**				
	Новчана социјална помоћ	Додатак за помоћ и негу другог лица	Увећани додатак за помоћ и негу другог лица	Једнократна новчана помоћ	Помоћ за оспособљавање за рад
Број поднетих захтева за остваривање права у 2014.	**87.178**	**12.713**	**7.520**	**172.531**	**183**
Број решења о признавању права у 2014.	**78.160**	**5.536**	**4.238**	**153.602**	**184**
Број решења којима је одбијен захтев за признавање права у 2014.	**5.179**	**4.390**	**2.660**	**14.004**	**1**
Број закључака о обустави поступка у 2014.	**1.821**	**432**	**177**	**642**	**4**
Број закључака о одбацивању захтева у 2014.	**1.069**	**378**	**105**	**861**	**0**
Број решења којима је престало право у поступку преиспитивања у 2014.	**8.602**	**1.651**	**1.259**	**3**	**32**
Број закључака о даљем признавању права у поступку преиспитивања у 2014.	**45.656**	**2.874**	**1.471**	**932**	**70**

У току 2014. године је додатак за помоћ и негу другог лица остваривало **9.774** корисника а помоћ за оспособљавање **183**. Поред тога, на нивоу локалних самоуправа је било и једнократних новчаних давања, које е остварено за **153.602** корисника (појединаца и породица). Основна намена једнократних новчаних помоћи је најчешће исхрана, или набавка намирница за кориснике, али то могу бити и трошкови лечења, или обезбеђивање елементарних ствари за домаћинство, као и опремање деце за школу.

Број реализованих захтева, решења и закључака у остваривању права као један од индикатора стручног рада ЦСР прати остваривање права на видове материјалне подршке. Ови показатељи су у потпуности одговарајући по утврђеном броју породица и корисника помоћи. Стручни рад на материјалној подршци у ЦСР је, сем одговорности и сложености, и по броју случајева у континуираном и лаганом порасту.

Иако је смањен број захтева поднетих од стране одраслих особа у односу на протеклу годину (за 5%), број деце корисника је у порасту (за 8,5%), што свакако говори о повећању броја корисника на евиденцији и у складу са тим обима посла.

3.2. Смештај

По Закону о социјалној заштити (члан 40) услуге смештаја подразумевају смештај у сродничку, хранитељску породицу, домски смештај, смештај у прихватилиште и друге врсте смештаја. У извештају смо анализирали одвојено смештај деце и смештај одраслих, пунолетних корисника.

Смештај деце Према евиденцији у ЦСР, у 2014. години, у хранитељским (сродничким и другим) породицама је било смештено 6.160 деце а 1.915 деце, узраста 0-17 година, је било на некој врсти домског смештаја што је укупно 8.075 деце на евиденцији ЦСР на породичном и домском смештају заједно.

Табела 13.

Укупан број деце (0 до 17 година) која су према евиденцији ЦСР на породичном и домском смештају у току године		
Година	Број деце корисника на смештају	Промене у односу на 2011. Годину %
2011.	9.318	0
2012.	9.038	280 деце мање или 3%
2013.	8.669	649 деце мање или 6,9%
2014.	8.075	1243 деце мање или 13,3%

Уочава се и тренд смањења укупног броја деце која су у протеклом периоду евидентирана у ЦСР на породичном и домском смештају. Највише је смањен број деце на смештају у протеклој 2014. години, и то за 594 деце у поређењу са претходном 2013. годином.

Породични смештај је доминантан вид социјалне заштите, посебно за кориснике најмлађег узраста. У 2014. години су у ЦСР стручни поступци окончани решењима о породичном смештају за 1010 деце (509 девојчица и 501 дечака). Ипак за 107 деце у 2014. није пронађена одговарајућа хранитељска породица. На евиденцији је ЦСР имао 3.828 хранитељских породица у којима су деца и 748 хранитељских породица са потврдом о подобности.

Разлози за предузимање породичног смештаја деце су најчешће неадекватно родитељско старање (занемаривање, злостављање, злоупотреба – 417) или одсуство родитељског старања (родитељи преминули, родитељи непознати, родитељи непознатог боравишта, лишени родитељског права, делимично лишени родитељског права, лишени пословне способности, нису стекли пословну способност – 252). У

стручном поступку је од изузетне важности спровођење одговарајуће процене потреба деце и породичне ситуације која претходи, а читав ток заштите мора бити покривен одговарајућим плановима заштите и њиховом ревизијом.

Поштујући стратешка стручна опредељења деца се сада најчешће смештају у хранитељске породице (880) и сродничке хранитељске породице (129) а реализују се и стручни поступци везани за престанак породичног смештаја (674) као и премештај деце (681). Код престанка се врши провера услова у биолошкој породици (188), услова за усвојење (163) или услова у којима ће живот наставити деца која су се осамосталила (107).

ЦСР у остваривању права на смештај реализује и смештај у установу социјалне заштите. ЦСР смештај у установу предузима у заштити детета због одсуства, недовољног или неадекватног породичног старања о детету. Доношењу решења претходи процена породичне ситуације и детета и избор врсте смештаја уз паралелне поступке заштите интереса детета и планирање заштите.

Табела 14.

Број деце корисника домског смештаја на евиденцији ЦСР (пренети и нови корисници) према узрасту и полу у 2014. години										
Врста смештаја	**0 - 2**		**3 - 5**		**6 - 14**		**15 - 17**		УКУПНО	
	М	**Ж**	**М**	**Ж**	**М**	**Ж**	**М**	**Ж**	М	Ж
Домови за смештај деце и младих - бивши домови за децу без родитељског старања	21	22	26	26	136	113	175	118	358	279
Домови за смештај деце и младих - бивши домови за децу са сметњама у развоју	11	8	8	7	106	84	96	48	221	147
Заводи за васпитање деце и младих	0	0	0	0	24	1	59	8	83	9
Мала домска заједница	1	0	0	1	4	3	12	4	17	8
Прихватилиште/Прихватна станица	48	29	32	33	161	119	183	93	424	273
Друга врста смештаја	6	0	3	4	11	17	29	26	49	47
УКУПНО	146		140		779		851		**1.915**	

Табела 15.

Број донетих решења о смештају деце у установу за смештај (нови корисници) према узрасту и полу у току 2014. године										
Врста смештаја	Узраст								Укупно	
	0 - 2		3 - 5		6 - 14		15 - 17			
	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж
Домови за смештај деце и младих - бивши домови за децу без родитељског старања	14	10	15	11	36	33	18	17	83	71
Домови за смештај деце и младих - бивши домови за децу са сметњама у развоју	5	0	1	3	6	6	7	3	19	12
Заводи за васпитање деце и младих	0	0	0	0	13	1	22	1	35	2
Прихватилиште/Прихватна станица	38	24	24	25	111	80	136	53	309	182
Друга врста смештаја	2	1	3	3	10	12	7	8	22	24
Укупно по полу	59	35	43	42	176	132	190	82	468	291
УКУПНО	94		85		308		272		**759**	

Од укупно 1.915 смештене деце у ЦСР су решења у 2014. донета за 759 или 36,9% деце на смештају у установама социјалне заштите. На овај начин је нешто више од трећине деце у току 2014. било предмет стручних дијагностичких процена као и планирања подршке и услуга које ће се реализовати у складу са индивидуалним потребама деце. Направљен избор врсте смештаја је исти као и претходних година. Рађено је и на укупно 279 поступака престанка смештаја или за 14,6% деце од укупног броја деце у домовима. Може се констатовати и релативно велики број деце у прихватилиштима и прихватним станицама – 697 евидентираних на смештају и 491 смештених у 2014. што указује на темпо флуктуације, чињеницу да су то углавном деца са проблемима у понашању и постојање одговарајућег притиска на реаговање органа старатељства.

Смештај одраслих На евиденцији ЦСР у Србији је 19.250 пунолетних корисника који су смештени у породице или у неки од домова или чак неки нови, алтернативни вид становања, али у јавном сектору социјалне заштите.[9]

[9] ЦСР не поседује евиденцију корисника који су смештени у домове у приватном сектору социјалне заштите.

Табела 16.

Број пунолетних корисника смештаја на евиденцији ЦСР (пренети и нови корисници) у 2014. години према врсти смештаја, старости и полу корисника								
Врста смештаја	Млади		Одрасли		Старији		Укупно	
	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж
Породични смештај у сродничку хранитељску породицу	118	137	66	47	20	34	204	218
Породични смештај у другу породицу	238	326	239	173	107	223	583	721
Домски смештај	376	276	3227	2757	3507	6066	7110	9099
Смештај у малу домску заједницу	2	0	1	0	2	0	5	0
Прихватилиште	26	19	305	198	113	155	444	372
Друге врсте смештаја	34	27	129	190	41	62	201	279
УКУПНО по полу	793	784	3967	3365	3790	6540	8550	10689
Укупно	**1.577**		**7.335**		**10.338**		**19.250**	
%	**8,1%**		**38,1%**		**53,7%**		**100%**	

Структура корисника смештаја се постепено мења, посебно у домовима, са повећањем учешћа младих (18-26) и одраслих особа (27-64) а смањењем броја старијих (65+). По родној припадности, упадљиво је веће учешће жена у групи старијих. Карактеристично за смештај одраслих пунолетних особа је поновни пораст ангажовања ЦСР и интересовања корисника за видове смештаја у породици – породици сродника или другој породици „хранитеља“ (1.726 корисника).

Смештај одраслих и старијих особа у породице (сродничке и друге) је традиционалан вид заштите и дуже времена је у ЦСР био неоправдано занемарен. Истовремено, ЦСР у остваривању права на смештај у домовима сада сарађује и са знатно другачијим саставом корисника, са више корисника у тежем здравственом стању, са више одраслих корисника, али и међу старијима све више старијих старих. За 4.152 или 21,3% пунолетна корисника ЦСР је у току године донео и решења о смештају, а за 3.427 (17,8%) решења о престанку смештаја од чега је било 3.055 премештаја (15,9%). И ангажовање ЦСР на смештају припадника одређених, посебно осетљивих група као што су одрасле особе са инвалидитетом, реализовано је у сваком петом случају смештаја корисника.

Табела 17.

Врста смештаја	**Пунолетне особе са инвалидитетом на смештају у 2014. години**				
	млади	одрасли	старији	Укупно на смештају	**Укупно у 2014.**
Смештај у прихватилишту /прихватној станици	38	16	118	172	**57**
Смештај у сродничкој старатељској породици	157	45	403	605	**244**
Смештај у хранитељској (сродничкој и другој хранитељској) породици	613	131	221	965	**112**
Смештај у установи социјалне заштите	435	435	3.639	4.509	**2.793**
Друга врста смештаја	92	49	293	434	**221**
УКУПНО	1.335	676	4.674	6.685	**3.427**

У протеклој 2014. години је ЦСР само за одрасле особе са инвалидитетом реализовао 3.427 стручних поступака за смештај који укључују комплетну дијагностичку процену и корисника и породице, уз могуће паралелне поступке правне природе и друге услуге. Чак 51,2% особа са инвалидитетом које су на смештају у породицама и установама социјалне заштите прошле су стручни поступак за смештај у ЦСР у протеклој години.

3.3. Усвојење и старатељство

Старатељска заштита обухвата међусобно повезане и условљене правне интервенције и мере социјалне заштите у решавању различитих проблема који се јављају у породици.[10] За активности ЦСР као органа старатељства су карактеристичне разне врсте помоћи и подршке угроженој породици, које се пружају ради очувања или (поновног) успостављања породичне равнотеже. Најважније мере породичне заштите су усвојење и старатељство.

Усвојење је и најкомплетнији и најпотпунији вид заштите детета без родитељског старања, али само ако је реализовано у складу са свим стручним захтевима органа старатељства, и других актера који учествују у припреми и реализацији усвојења који својим доприносом смањују потенцијалне ризике за дете и породицу.

[10] Породични закон, 2005.

У ЦСР је у току 2014. године за **274 деце** донета одлука о њиховој подобности за усвојење, а истовремено је евидентирано и **380** подобних усвојитељских парова. Адекватним ангажовањем је број домаћих усвојења порастао са 138 у 2013. години на 172 усвојене деце у 2014. Број деце чији су усвојитељи страни држављани такође бележи пораст, а у 2014. години је било 23 таква случаја. Укупан број деце за коју је ЦСР реализовао усвојење као облик заштите у 2014. години је **195** (100 дечака и 95 девојчица). Утврђено је и да постоје разлике у вођењу евиденције што доводи до одређене неусклађености података које дају Центри за социјални рад кроз годишње извештаје, и оних којима располаже Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања.

Старатељска заштита деце је од пресудног значаја за кориснике најмлађег узраста, јер је после усвојења старатељство најпотпунија заштита личности и интереса детета. Током 2014. године, на евиденцији центара за социјални рад налазило се 9.257 деце према којој су примењене мере стартељске заштите, што је за 4 % више у односу на претходну годину.

Графикон 7.

У току 2014. године старатељска заштита примењена је за 2.012 новоевидентиране деце, а најчешћи разлог за примену старатељске заштите јесте неадекватно родитељско старање са елементима занемаривања и злостављања деце (860), као и спреченост родитеља да врше своју дужност (244) уз остале разлоге.

Орган старатељства, на основу стручне експертизе, одлучује о томе ко ће бити старалац детету.

Графикон 8.

Резултати ових експертиза су да више од половине има за старатеља познату особу (сродници 37% и хранитељи 16%). Ипак, и даље је број стручних радника ЦСР, који обављају послове старатеља деце веома висок и износи 43,18% у 2014.години. Обезбеђени животни услови деце под старатељством су готово идентични као и претходне године.

На смештају у породици је 88% деце по старатељством од тога 40% у сродничкој и сродничкој хранитељској породици, и 48% у другој хранитељској породици. Може се очекивати, кад се развију различите услуге за подршку породици у ЦСР и ван њега, у локалној заједници, да ће се тренд смањења уласка деце на домски смештај наставити, а да се повећавати број деце која живе у сродничким, па и биолошким породицама.

Старатељска заштита одраслих, пунолетних особа, је свакако један од најкомплекснијих видова заштите у ЦСР, јер је орган старатељства у сарадњи са судом укључен прво у веома сложену и деликатну процену стања потенцијалног штићеника, а након одлука суда и релевантних актера, задужен за постављање стараоца и контролу, праћење и непосредну реализацију неких од низа мера заштите. Лишавање пословне способности је прва фаза у овом стручном поступку.

Табела 18.

ЦСР као орган старатељства и лишавање пословне способности у току 2014. године			
Врста лишења	Пренети	Нови	Укупно
Потпуно лишени	9174	808	9982
Делимично лишени	472	136	608
Укупно	**9.646**	**944**	**10.590**

У 2014. години је укупан број пунолетних корисника који су лишени пословне способности 10.590. Само 5,7% или 608 корисника су делимично лишени. Поступак лишења пословне способности је у току године окончан за 944 штићеника, а међу њима је, такође, далеко више особа лишених пословне способности у потпуности него делимично.

У односу на прошлу годину број потпуних лишења је нешто опао, док је број делимичног лишења пословне способности порастао. То су позитивни трендови, који говоре о бољем квалитету рада ЦСР као органа старатељства, јер сложенији поступци процене подразумевају и бољу, адекватнију заштиту права штићеника, али истовремено то указује и на повећање посла за стручне раднике ЦСР.

Графикон 9.

У 2014. години у ЦСР је поднето 820 предлога за лишење пословне способности, а само 39 предлога за враћање пословне способности. У 27 случајева ЦСР је након одговарајуће стручне провере, потпуно одбацио иницијативе за лишавање пословне способности. Поред поступка лишавања, орган старатељства се ангажује и у поступку продужавања родитељског права, а 2014. године је број особа којима је продужено родитељско право 479.

Графикон 10.

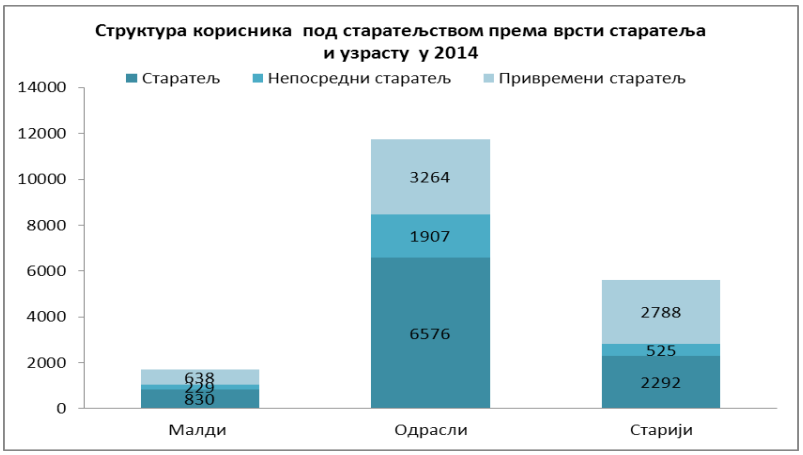

На евиденцији ЦСР има укупно 19.049. пунолетних корисника под старатељством, чији је старатељ најчешће сродник или позната особа. Број непосредних старатељстава које обављају радници ЦСР је ипак још увек једна петина, или око 20%, што представља велико оптерећење за стручне раднике ЦСР. И поступак преиспитивања пословне способности у складу са новим прописом у Закону о ванпарничном поступку (преиспитивање решења о лишавању пословне способности на најдуже три године) покренут је за 85 штићеника. Ова мера ће свакако позитивно утицати и на промене у структури потпуно/делимично лишавање.

Редовна контрола рада старатеља се реализује у ЦСР за нешто више од половине корисника под старатељством (8.535 или 55,4%) који живе у породицама (сродничким, хранитељским и другим). За другу половину, која је на институционалном смештају, поред старатеља о стању корисника извештавају и домови.

3.4. Неодложне интервенције

Закон о социјалној заштити прописује услуге неодложних интервенција као услуге Центра за социјални рад, које подразумевају 24 часовно дежурство ЦСР и које упућују ЦСР на мултисекторску, односно међуресорну сарадњу. Оне обавезују стручне раднике ЦСР на спровођење специфичних процедура у реализацији функције органа старатељства, и примене принципа заштите најбољег интереса корисника.[11]

Праћење спровођења ове услуге показује карактеристичну, почетну „инфлацију“ у 2011. и 2012. Години, а потом пад њиховог броја у 2013. години. У 2014. констатујемо пораст за око 11%. Разлози за пораст интервенција леже у реализацији обавеза које су ЦСР добили са доношењем Посебног протокола у поступању центра за социјални рад - органа старатељства у случајевима насиља у породици и женама у партнерским односима. И успостављање Интерних тимова у ЦСР може бити разлог повећања, као и активирање споразума о сарадњи релевантних институција у локалним срединама. Све ово заједно синергетски повећава активности у реаговању на угроженост појединаца, што се одражава као повећање броја неодложних интервенција ЦСР.

Графикон 11.

Истовремено, подаци говоре о паду броја неодложних интервенција у Београду, што није очекиван податак, јер Београд покрива, отприлике, једну трећину становништва Србије. Релативно сложен систем у Београду, могуће је да отежава брже уређење међуинституционалне сарадње. И на територији АП Косово и Метохија у посматраном периоду бележи се пад укупног броја неодложних интервенција, док се у свим другим регионима бележи пораст. Образложење овог пада може бити специфична ситуација и деликатан положај институција у Покрајини.

[11] Закон о социјалној заштити , чл. 56 ЗОСЗ: „Услуге социјалне заштите могу се пружати у виду неодложних интервенција ради осигурања безбедности у ситуацијама које угрожавају живот, здравље и развој корисника и обезбеђују се 24 сата дневно. Услуге неодложне интервенције пружа центар за социјални рад уз обавезну сарадњу са другим надлежним органима и службама“ Правилник о стандардима и организацији рада центара за социјални рад у чл. 49, 50 и 51 одређује неодложне интервенције у оквиру дефинисања степена приоритета у реаговању ЦСР и ближе одређује разлоге за примену ове услуге.

Графикон 12.

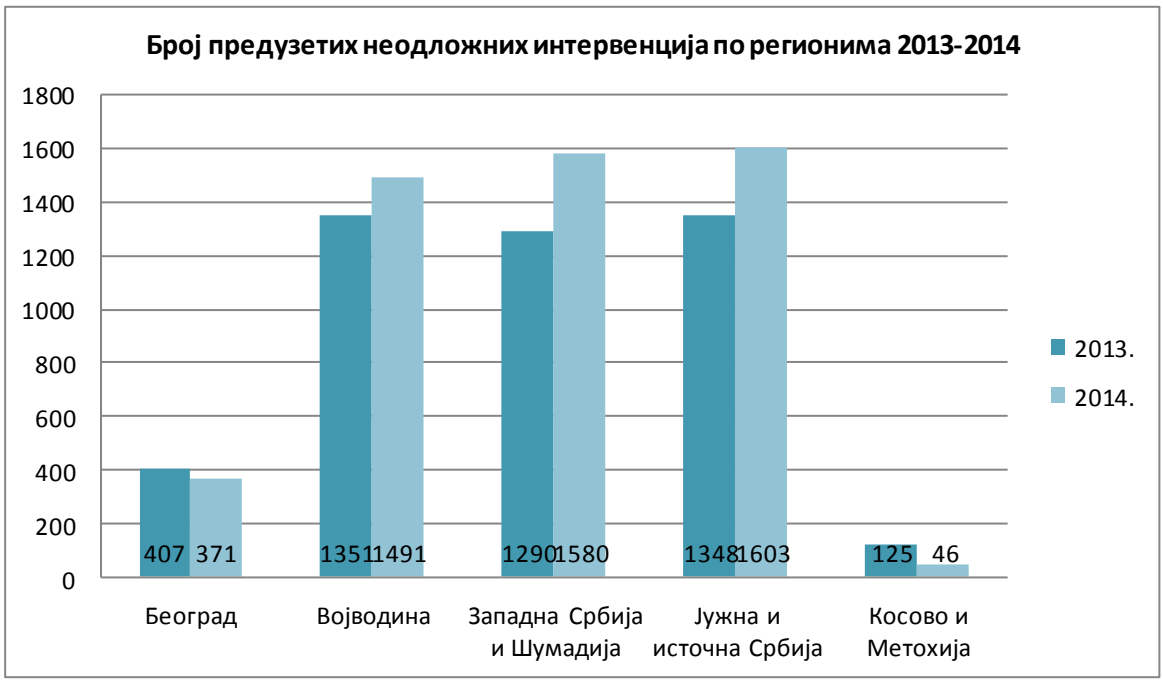

У периоду 2011.-2014. је највећи број неодложних интервенција према деци. Учешће других узрасних група је релативно константно сем у 2011., када број интервенција према старијима превазилази учешће одраслих корисника. Београдски регион иначе бележи број неодложних интервенција према старима (92) већи од броја интервенција прма одраслима (70). То може говорити о тешкоћама са којима се суочава ова популација, о карактеристикама старије популације у Београду и потребама у мерама заштите.

Графикон 13.

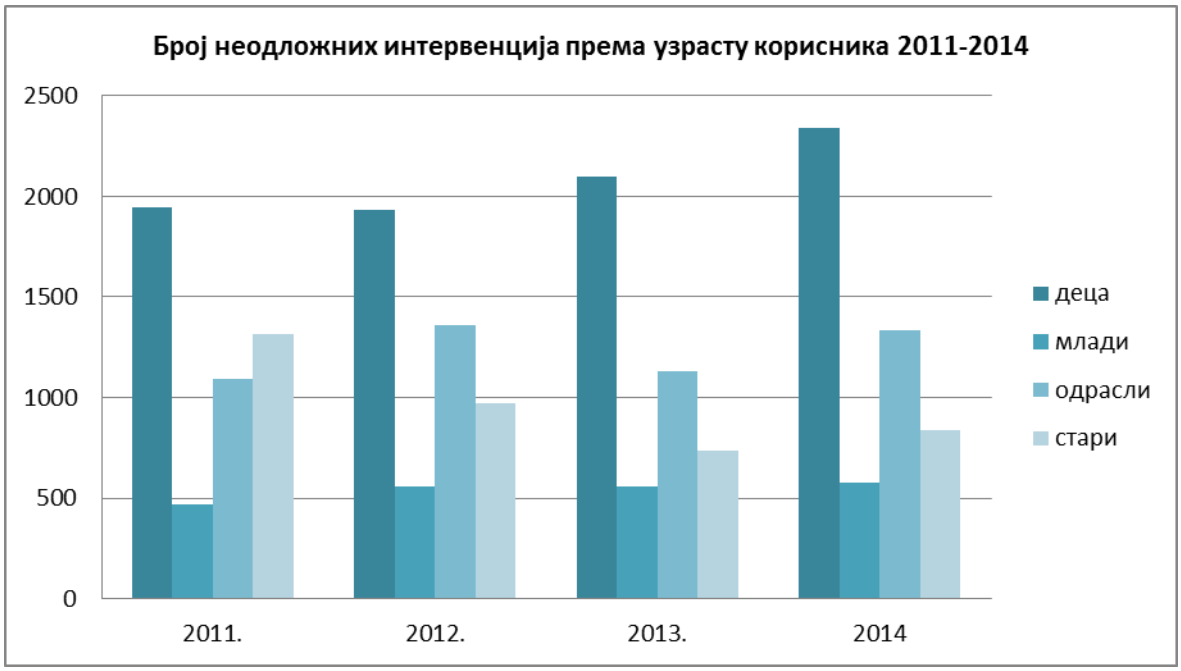

За даље развијање и унапређење ове услуге и заштите појединих групација становника било би пожељно продубљено истраживати карактеристике ситуација и карактеристике корисника према којима су предузете мере неодложне интервенције, сарадњу ЦСР са другим институцијама током тих интервенција, исходе интервенција кроз даље услуге и мере, као и коначно, ефекте заштите која започиње неодложним интервенцијама ЦСР.

3.5. Вршење родитељског права

За активности ЦСР је међу најважнијим мерама породичне заштите надзор над вршењем родитељског права. У оквиру ове функције ЦСР као органа старатељства обављају се сложене услуге стручног социјалног рада, пре свега у процени компетенција родитеља за старање о детету.

Табела 19.

Услуге ЦСР пружене у односу на децу чији се родитељи споре око вршења родитељског права у периоду 2009. – 2014.						
Врста услуга	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
Број налаза у поступцима за вршење родитељског права (разводи)	10.644	12.265	9.301	11.067	12.857	12.200
Број налаза у поступцима за регулисање личног односа детета и родитеља	2.047	2.541	2.433	2.483	3.600	3.059
Број налаза у поступцима издржавање детета	2.013	870	1.385	2.319	1.317	1.306

Услуге карактеристичне за област вршења родитељског права су све у периоду 2009/2014 у порасту, сем израде налаза у поступцима за издржавање детета, јер их судови све више спроводе без обавезе укључивања ЦСР. Смањује се број деце код којих је у разводу родитеља дошло до нагодбе, или имају споразум о вршењу родитељског права, или се спроводи мирење родитеља. Ово говори да је највећи посао ЦСР усредсређен ка родитељима који се доследно споре око вршења родитељског права, што је не само ризик за децу, већ представља и значајан напор стручњака у ЦСР.

Графикон 14.

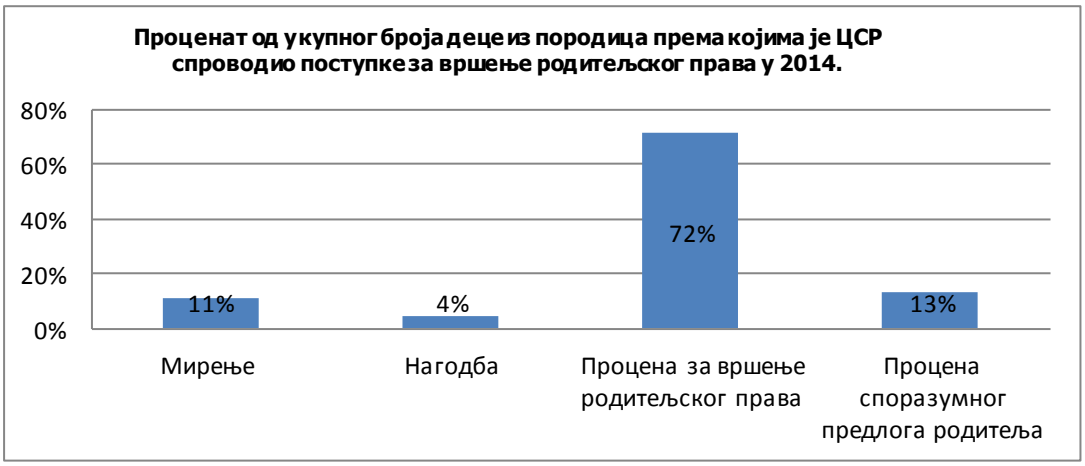

Подаци о свим поступцима за заштиту права детета који се спроводе у ЦСР говоре о повећању броја поступака који су, пре свега, усмерени ка промени у вршењу родитељског права, односно о мерама које треба да допринесу кориговању поступања родитеља у вршењу родитељског права. Тако је број налаза ЦСР у кривичним и

прекршајним поступцима против родитеља значајно увећан, док постоји смањење броја налаза који се тичу лишења родитељског права.

Графикон 15.

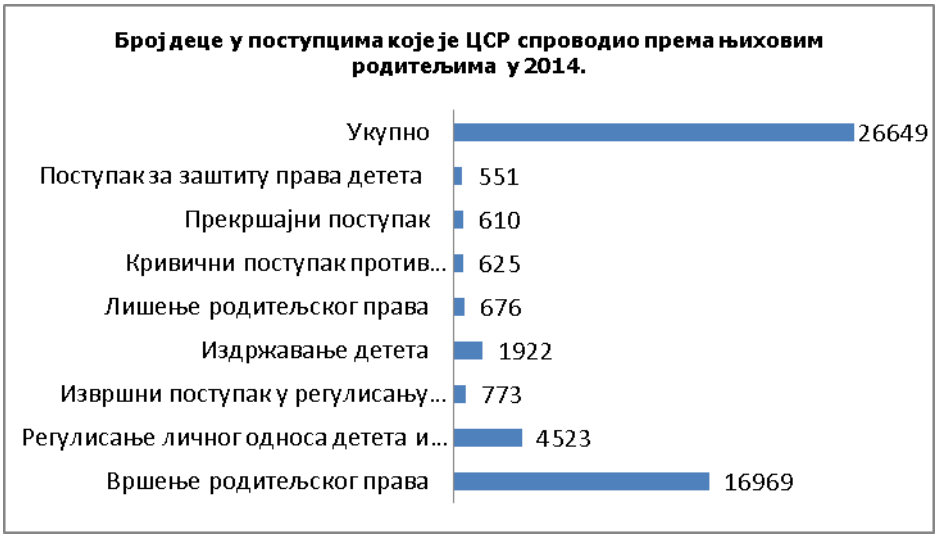

Број поступака за лишавање родитељског права које је покренуо ЦСР у 2014. години је опао за једну четвртину (552 поступка покренута у 2013. а 400 у 2014.).

Графикон 16.

Примена мере корективног надзора у односу на родитеље је у опадању, што указује и на тешкоће ЦСР у њеној примени у пракси, а представља надлежност ЦСР. Примена мере превентивног надзора је у лаганом порасту, који се може повезати и са повећањем броја деце на евиденцији ЦСР.

Структура корективног надзора показује да је највећи пад у примени надзора везан за „упућивања родитеља на разговор у породично саветовалиште или установу специјализовану за посредовање у породичним односима“. Ово би одговарало чињеници да је број расположивих саветовалишта мали, али и да већина тешкоћа родитеља у вршењу родитељског права нису оне које су подобне за саветодавно-терапијски рад. Примена мере корективног надзора, као мере која је директно усмерена на подршку породици, заслужује и посебно интересовање, односно истраживање са циљем унапређења ефикасности и ефективности корективног надзора у односу на потребе деце и њихових породица.

3.6. Заштита од насиља у породици

ЦСР има веома важну улогу у заштити од насиља у породици. Феномен насиља у породици је предмет Породичног закона, али и кривично дело угрожавања интегритета, душевног здравља, или спокојства од стране једног члана (или више њих) према другим члановима породице. Испољава се у облицима физичког, психичког, сексуалног и економског. У последњих пет и више година, сви поменути облици насиља су у порасту.

У марту 2013. године је донет Посебан протокол о поступању као органа старатељства у случајевима насиља у породици, са циљем да се обезбеди целовита координаторска улога у реаговању на појаву насиља. Одредбама Посебног протокола је предвиђена обавеза центара да исте године формирају интерне тимове за заштиту жртава насиља у породици и партнерским односима у оквиру центра, и обавеза Републичког завода за социјалну заштиту да прати ефекте рада интерних тимова, врши анализу и пружа стручну подршку.

Обавезу формирања интерних тимова и њиховог активног деловања је, према извештају из марта месеца 2015. године, испунила већина ЦСР, односно њих 130. Начин формирања, одабир чланова тима, као и њихово деловање у пракси је различито, и зависи од величине ЦСР, његове унутрашње организације, структуре стручног кадра, али и појава успоравања у прихватању промена понашања према појави насиља у породици.

У стручном поступку у ЦСР се констатује појава ***породичног насиља над децом***, када су деци угрожени физичко, психичко или емоционално благостање и

развој, деловањем или пропустима родитеља, старатеља или друге особе која се о њима непосредно стара.

Графикон 17.

Број деце жртава породичног насиља на евиденцији ЦСР у 2014. години

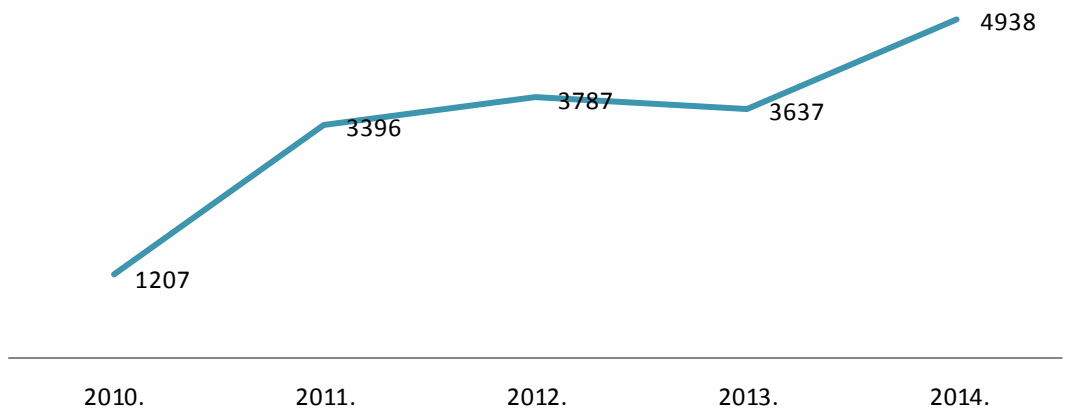

Број деце жртава породичног насиља у сталном је порасту и у 2014. години. Занемаривање деце се као врста насиља све више препознаје, па су и пријаве ЦСР као органу старатељства све чешће. Расте и број пријава економског насиља над децом, којем су дечаци више изложени. Стручњаци указују на потребу увођења посебне евиденције насиља ради видљивости и ради предузимања заштите деце од стране ЦСР, али и целокупне заједнице.

У 2014. години је број поступака за заштиту деце, жртава насиља у породици, које је ЦСР покренуо по службеној дужности **1.019** што је, пак, нешто мање од броја поступака из предходног извештајног периода.

Графикон 18.

Поступци које ЦСР покренуо за заштиту деце жртава насиља, 2012 – 2014.

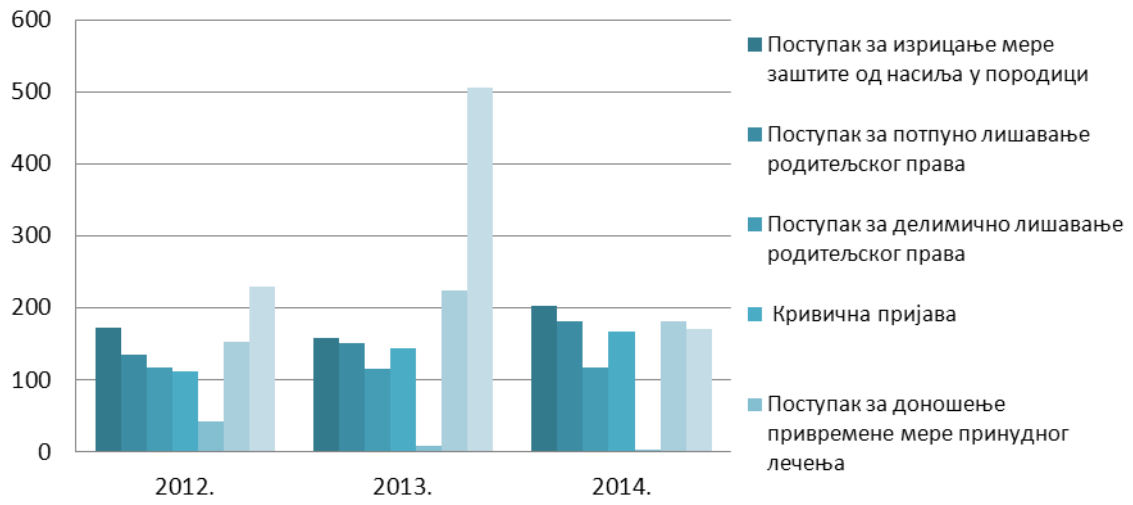

Примена одговарајућег облика заштите је углавном на истом нивоу, али је приметна унапређена евиденција. ЦСР су у 2014. учествовали и у реализовању 628 случајева измештања деце из породице, што је за 20% више него у 2013. години. Од тога, у 134 (21,3%) случаја деца су измештена због насиља у породици, а занемаривање као облик насиља је разлог измештања деце у 303 (48,2%) случаја. Занемаривање и насиље у породици као разлози за измештање детета из породице су знатно учесталији у односу на претходну годину.

Према подацима из 2014. године, ЦСР у ***заштити одраслих од породичног насиља*** указује на пораст броја пријава по свим облицима насиља у породици.

Графикон 19.

Корисници жртве физичког насиља на евиденцији ЦСР према старости, 2012 – 2014.

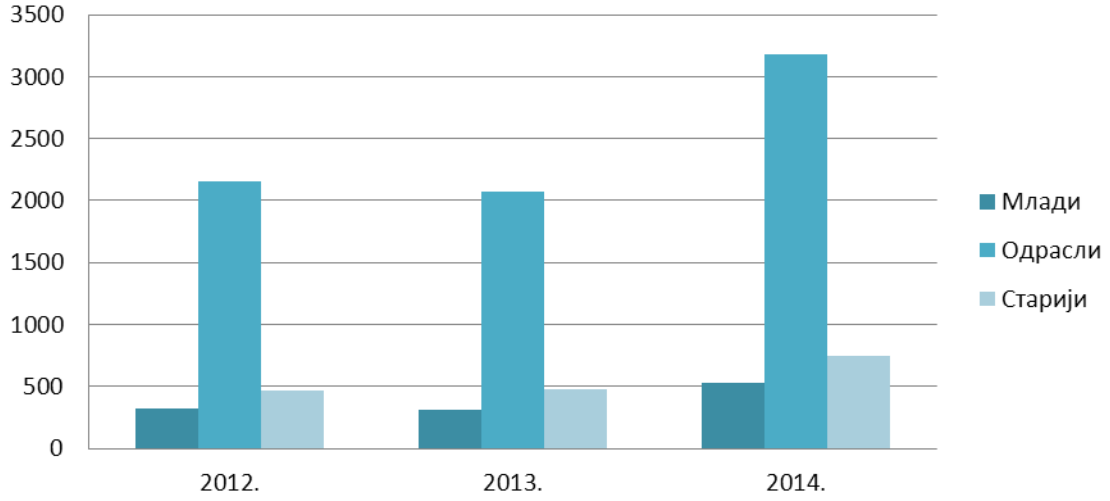

Пријаве физичког насиља су у драстичном порасту, нарочито у групи одраслих особа. Године 2013. је у ЦСР пријављено 2.072 одраслих жртава физичког насиља, а 2014. године 3.178 одраслих жртава физичког насиља. Жене се као жртве појављују у двоструко већем броју од мушкараца код младих до 26. и старијих од 65 година, док је та разлика код одраслих (26-64) већа - од 3.178 пријава, 2.785 су жене жртве физичког насиља. Међутим, код пријава занемаривања, као и других облика насиља, у 2014. години је евидентирано смањење жртава у односу на претходну годину за више од 50%.

Поступање ЦСР као органа старатељства у броју покретања поступака за изрицање мера заштите од насиља у 2014. години је повећано и по броју поднетих кривичних пријава за одрасле и старије жртве и по доношењу мере принудног лечења.А најчешће предлагане и изрицане мере заштите жртава насиља је, забрана даљег узнемиравања члана породице и забрана приступа простору где борави жртва насиља.

Графикон 20.

Број изречених мера заштита од насиља у породици у ЦСР, 2012 – 2014.

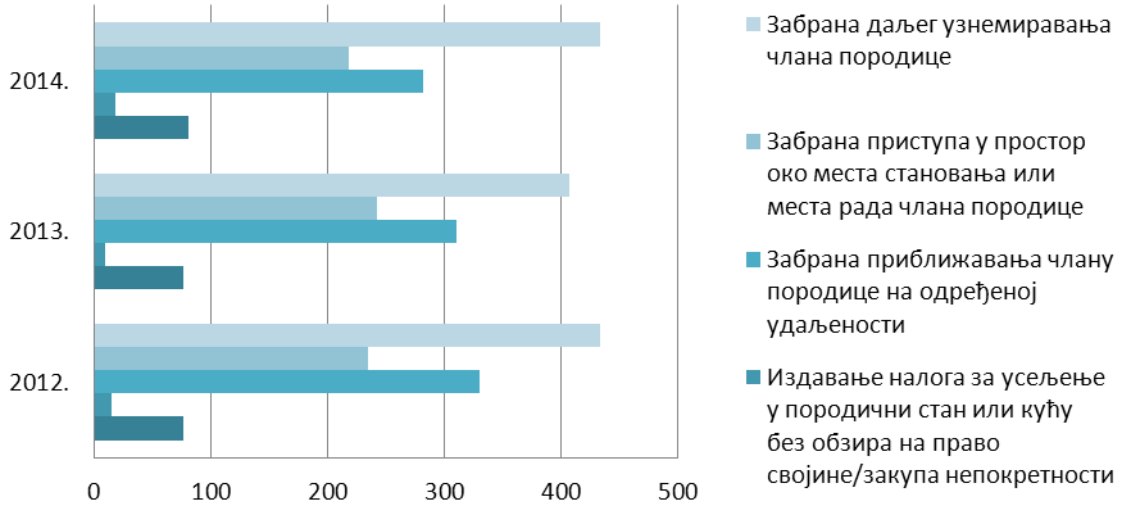

Недостају подаци о ефектима изречених мера и променама квалитета живота самих жртава насиља, као и сврсисходности ових мера у нашим условима и могућности њихове стварне реализације. Мере за исељење насилника из стана или куће се, сигурно је, недовољно користе. Ипак, у већини ЦСР је повећана професионална и стручна одговорност, успостављени су интерни тимови за заштиту жртава насиља (130 ЦСР) у којима су ангажовани одговарајући кадрови, и видљиво је подизање степена професионалног и стручног односа као и знатно унапређеног рада ЦСР као органа старатељства у вези са породичним насиљем.

3.7. Заштита малолетника

По Закону о социјалној заштити у ЦСР се ради са корисничком групом деце која чине кривична дела или прекршаје, која су сукобу са родитељима, старатељем и заједницом и својим понашањем угрожавају себе и околину. ЦСР као орган старатељства заједно са судом, полицијом, системом образовања и другим актерима делује у једној врло специфичној, осетљивој и важној области социјалне заштите (сукоб деце и младих са социјалном средином, друштвеним и законским нормама, изразито непослушно понашање деце, бежање из куће, школе и слично).

Према подацима ЦСР, током 2014. године у укупном броју деце 193.865 евидентирано је 14. 903 деце са проблемима у понашању. У периоду од 2011. до 2014. године је, према евиденцији ЦСР, овај број случајева је релативно стабилан као и учешће деце са проблемима у понашању у укупном броју деце у ЦСР - 7,7%.

Табела 20.

Послови заштите малолетника у ЦСР у 2014.	
Број мишљења о избору и примени васпитног налога по захтеву	950
Број извештаја о испуњењу васпитног налога	705
Број мишљења суду пред којим се води кривични поступак према малолетнику	5.519
Број извештаја суду за малолетнике о спровођењу васпитних мера	3.747
Број изречених васпитних налога	681
Број изречених васпитних мера посебне обавезе	907

Стручни радници органа старатељства се ангажују у раду са малолетницима који су у контакту са кривично-правним системом због сумње, оптужбе да су починила кривично дело, или им је изречена судска мера. У случајевима чињења кривичних дела од стране малолетног лица (14 – 18) ЦСР у функцији органа старатељства преузима на себе одговорност активног учешћа и сарадње са судом у припреми, али и реализацији одлуке суда. У 2014. Достављено је 5.519 мишљења суду пред којим се води кривични поступак.

Од стране суда ЦСР може бити задужен и непосредно за реализацију васпитне мере појачаног надзора, као и контроли реализације других васпитних мера, о чему је ЦСР доставио 3.747 извештаја суду у протеклој години. У ЦСР се ради и са децом узраста испод 14 година, иако нису кривично одговорна. Број евидентираних случајева у ЦСР и пријављених кривичних дела извршених од деце млађе од 14 година у 2014. години је 1.057. Овај број је релативно константан у периоду од последњих неколико година.

Графикон 21

Мере појачаног надзора су заступљене са релативно константним уделом у укупном броју изречених мера. У 2014. Години износе 64% од укупног броја изречених мера, а најзаступљенији је, као и претходних година, појачан надзор од стране органа старатељства.

У посебној мери Васпитног налога која је предвиђена Законом о малолетницима је сврха непокретање или обустава кривичног поступка, али са циљем да се утиче на правилан развој јачање личне одговорности и превенира даље чињење кривичних дела. Васпитни налози су: а. Поравнање са оштећеним како би се накнадом штете, извињењем, радом или на неки други начин отклониле, у целини или делимично, штетне последице дела; б. Редовно похађање школе или редовно одлажење на посао; в. Укључивање, без накнаде, у рад хуманитарних организација или послове социјалног, локалног или еколошког садржаја; г. Подвргавање одговарајућем испитивању и одвикавању од зависности изазване употребом алкохолних пића или опојних дрога; д. Укључивање у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту.

Графикон 22

Укупан број васпитних налога изречених у 2014. години указује на тренд благог пораста. И даље је најзаступљеније укључивање у хуманитарни рад са 46%, поравнање са оштећеним са 27% и редовно похађање школе са 18%. Преостала два васпитна налога, који се односе на саветодавни рад и испитивање и одвикавање од злоупотребе психоактивних супстанци, изричу се у далеко мањем броју случајева, што је директно условљено тешкоћама у реализацији ових васпитних налога, а не реалним потребама малолетника за овом врстом подршке.

Графикон 23

ЦСР као орган старатељства има и редовне обавезе праћења и рада са породицом и обиласке малолетника код примене заводских васпитних мера, чије је учешће 6% од укупног броја изречених васпитних мера, и од 2012. године је у значајном опадању. А најзаступљенија васпитна мера је упућивање у васпитно-поправни дом, и чини преко 57% свих изречених заводских мера. У установама за васпитање деце и омладине доминантан је број дечака, или 90%, у 2014.

Од априла 2011. године и ступања на снагу Закона о социјалној заштити, делатност установа за васпитање је опредељена на реализацију васпитних мера, што значи да за децу до 14 година старости не постоји законски основ за упућивање у установу за васпитање. Ипак, ЦСР смештају и децу млађу од 14 година у установе за васпитање, па је у структури деце на смештају у 2014. години, старосна група до 14 заступљена са 27,20%. Проблем је и дужина боравка, и чак 10,5% деце, или свако десето дете, борави у установи између 3 и 4 године, а 2,9% и преко 5 година. У установама за васпитање деце и омладине по одлуци суда у 2014. години смештено је 47% , а по решењу органа старатељства 53%.

3.8. Дневне услуге у заједници

Дневне услуге у заједници су по Закону о социјалној заштити: дневни боравак, помоћ у кући, и свратиште са могућношћу да се број услуга „које подржавају живот корисника у породици и непосредном окружењу“ повећа.

Анализирали смо број дневних услуга и број корисника у 2014. Години, и упоредили са подацима из 2013. године.

Табела 21

Број корисника који су у току 2014. године упућени на коришћење дневних услуга у заједници						
Врста услуге	Узраст корисника				**УКУПНО 2014.**	**УКУПНО 2013.**
	Деца	Млади	Одрасли	Старији		
Дневни боравак	515	425	704	474	2.118	3.080
Помоћ у кући	217	61	1698	8242	10.218	7.603
Лични пратилац детета	248	0	10	34	292	
Свратиште	210	0	29	0	239	23
Друге дневне услуге						858
УКУПНО	1190	486	2441	8750	**12.867**	**11.564**

У току 2014. године се у Србији уз подршку ЦСР, пружа за укупно 12.867 корисника неколико дневних услуга, и то: дневни боравак, помоћ у кући и свратиште. Помоћ у кући је најразвијенија дневна услуга у Србији, јер је користило највише, односно 10.218 корисника, од кога претежно старијих особа (8242). Број корисника помоћи у кући је значајно порастао у односу на 2013. годину, за 2.613 корисника (34,4%). У односу на 2013. годину, опао је број корисника услуге дневни боравак, а разлоге за то би требало истражити, јер ова услуга има врло повољне референце и одговарајућа је за све узрасте корисника.

3.9. Услуге подршке за самостални живот

Услуге подршке за самосталан живот су по Закону о социјалној заштити: услуга становања уз подршку; услуга персоналне асистенције, обука за самостални живот и друге врсте подршке неопходне за активно учешће корисника у друштву. Анализирали смо број услуга и број корисника услуга за подршке за самосталан живот у 2014. години и поредили са одговарајућим подацима из 2013. године.

Табела 22

Број корисника који су у ЦСР упућени на коришћење услуга подршке за самосталан живот					
Врста услуге	Узраст корисника			**УКУПНО 2014.**	**УКУПНО 2013.**
	Деца и млади	Одрасли	Старији		
Становање уз подршку за младе који се осамостаљују	73	9	0	**82**	**70**
Становање уз подршку за особе са инвалидитетом	4	8	3	**15**	**4**
Персонална асистенција	144	46	26	**216**	**74**
Друге врсте подршке неопходне за активно учешће корисника у друштву	57	125	23	**205**	**28**
УКУПНО	278	188	52	**518**	**489**

У 2014. години укупно 518 корисника је упућено на коришћење услуга подршке за самосталан живот. Највећи проценат корисника (40%) упућен је на услугу персоналне асистенције, док се друге врсте услуга (становање уз подршку) користе у много мањој мери, иако постоје објективне потребе за много већим обимом коришћења управо ове услуге. Услуге становања уз подршку и персоналну асистенцију доминантно користе деца и млади, док је највећи број одраслих корисника упућен на „друге врсте подршке за активно учешће“. Како ЦСР нису спецификовали врсте подршке, потребно је истражити структуру ових упута. У односу на претходну, 2013. годину, ипак, повећао се укупно број корисника ових услуга за 29 или 5,9%, али највише је порастао број корисника персоналне асистенције, за 142 корисника.

3.10. Саветодавно терапијске и социоедукативне услуге

Закон о социјалној заштити је релативно широко отворио врата за саветодавно терапијске и социоедукативне услуге у систему социјалне заштите. У ову групу услуга се по том основу могу уврстити: 1. саветодавно-терапијске и социјално-едукативне услуге као интензивне услуге подршке породици која је у кризи; 2. саветовање и подршка за родитеље, хранитеље и усвојитеље; 3. подршка породици која се стара о свом детету или одраслом члану породице са сметњама у развоју; 4. одржавање породичних односа и поновно спајање породице; 5. саветовање и подршка у случајевима насиља; 6. породична терапија; 7. медијација; 8. СОС телефони; 9. активација и 10. друге саветодавне и едукативне услуге и активности.

Табела 23

Број корисника који су у току године од ЦСР упућени на коришћење саветодавно терапијских и социо-едукативних услуга						
Врста услуге	Узраст корисника				**УКУПНО 2014.**	**УКУПНО 2013.**
	Деца	Млади	Одрасли	Старији		
Породична терапија	402	273	2.133	163	**2.971**	**6.622**
Медијација	165	54	303	28	**550**	**474**
Друге саветодавне и едукативне услуге и активности	2.140	676	2.683	872	**6.371**	**13.470**
Саветовање родитеља, хранитеља..						**3.943**
Подршка породици да се стара о детету, одраслом члану..						**1.200**
Услуге породици у кризи						**1.517**
Одржавање, спајање породице						**290**
Саветовање у случају насиља						**1.520**
СОС телефони						**914**
УКУПНО	2707	1003	5119	1063	**9.892**	**29.950**

Број евидентираних терапијских и социоедукативних услуга је значајно опао у односу на 2013. годину – за 66,9%. Разлози за ову дискрепанцу могу бити у промени формата за извештавање, али и у ЦСР који не користе могућности упућивања у оквиру корективног надзора и других мера породично правне заштите. Познато је и да само релативно мали број локалних заједница има материјалне могућности да финансира пружање ових услуга у одговарајућем обиму, и у складу са потребама становништва.

По Закону о социјалној заштити све наведене три групе услуга у заједници финансирају се углавном из ресурса локалних самоуправа. Анализирали смо обим локалних издвајања за социјалну заштиту, за која можемо, у складу са досадашњим искуствима, претпоставити да обезбеђују и одговарајући развој услуга у заједници (издвајања 3%, 4%, 5%, 6% и 7% по групама развијености општина). Након прикупљених података, закључили смо следеће:

- само половина од 20 најразвијенијих општина (градова) има издвајања за социјалну заштиту већа од 3% свог укупног буџета локалне самоуправе.
- У следећој групи општина по развијености од 80 до 100% од републичког просека, од 34 у укупно 9 општина су извдајања за социјалну заштиту преко 4 %,
- у трећој групи општина (градова) по развијености од 60 до 80% од републичког просека, од укупно 47 општина у њих 12 се издваја преко 5% за социјалну заштиту.
- међу општинама са дохотком до 60% од републичког просека (44) издвајања преко 6% има само 7 општина,
- међу девастираним општинама (19) издвајања за социјалну заштиту су преко 7% у 3 општине.

Можемо грубо претпоставити да по висини учешћа у укупним средствима општине, средства која се издвајају у 41 општини/граду, или скоро у једној четвртини (24%) од укупног броја општина, има довољно потенцијала и обезбеђених предпоставки за развијање услуга у заједници. Међутим, по Закону крајњи циљ је да се у свим општинама развије инфраструктура подршке за самосталан живот грађана.

ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ

Центри за социјални рад у систему социјалне заштите Редовно годишње извештавање је пракса у систему социјалне заштите која је дужа од пола века. У овом извештају су анализирани извештаји о раду у 171 ЦСР у Републици Србији у 2014. години. ЦСР врши јавна овлашћења, и обавља послове по Закону о социјалној заштити (2011.), Породичном закону (2005.) и другим законима и подзаконским актима.

У протеклој години у ЦСР је радило 3.733 радника. Подаци показују да је у 2014. опао број запослених који су финансирани од стране локалне самоуправе за око 20%, што је значајан проценат умањења ангажованих радника, поготову када се узме у обзир чињеница да је број корисника у порасту. Од 2012. је број корисника порастао за 50.649 (8,0%) корисника а од 2013. за 27.614 (4,1%) корисника. У 2014. години Република финансира 82,9% од укупног броја стручњака у ЦСР, а локална самоуправа 17,1%.

Приступачност објеката ЦСР особама са инвалидитетом и старијим особама, односно, физичка доступност службеног простора ЦСР је као један од основних елемената доступности услуга ЦСР на релативно ниском нивоу. Иако, 62% ЦСР има приступачно приземље само 2% има лифт. У 47% ЦСР има постављених рукохвата, али само у 32% ЦСР имају рампу за прилаз објекту.

За 13,9% у 2014. години опада број стручних радника који учествују у неком облику *стручног усавршавања*. Највећи број радника запослених у ЦСР похађа акредитоване програме обуке (40,1%), затим семинаре, саветовања и конференције (38,5%). И број радника који су похађали акредитоване обуке је у благом опадању, односно за 15,6% је нижи у 2014. него претходне године.

Поштовање кодекса понашања стручњака према потенцијалним корисницима и корисницима социјалне заштите је уређено Законом о социјалној заштити (2011.). Примена кодекса је утврђивана кроз индикатор - постојање прописане процедуре за поношење притужби на рад ЦСР. Центри су известили да само нешто више од половине (57,3%), или 98 њих, има прописану процедуру за подношење притужби, и у том делу примењује Закон. Конкретно, у овим ЦСР је обезбеђена могућност и одговарајући услови да се корисници могу слободно притужити на неко поступање ЦСР, или, радника ЦСР.

Супервизија је активност која обезбеђује стално унапређивање квалитета рада у социјалној заштити (увођење система квалитета) и основна подршка професионалном и личном развоју стручњака у ЦСР. Иако је порастао број обављених стручних послова супервизије, смањио се број супервизора. Даље, супервизорима се повећао обим других послова до мере да ова пракса отвара и питање даљег постојања и опстанка функције супервизије. Запажа се пад реализованих и групних и индивидуалних

састанака супервизије, који су најкориснији део ове активности, а узроке је могуће потражити и у делимичном изостанку пружања подршке раду у супервизији у ЦСР.

О корисницима ЦСР Укупан број корисника ЦСР је **682.172,** и у 2014 години је већи за 4,1% или 27.614 евидентираних корисника, од броја у 2013. Од 2011. године број корисника расте, годишње у просеку за 5,2%.[12] У структури корисника по старости је најбројнија група одраслих од 26-64 године (47,2%, односно 322.344). Учешће деце до 18 године је 28,4%, а корисника старијих од 65 година је 14,6%. Међу корисницима има нешто мало више жена, и то 51,2%. По правилу, међу млађим корисницима ЦСР преовлађују мушкарци, а међу старијима жене. Иако је социјална искљученост већа у руралним крајевима, нешто више корисника ЦСР је из урбаних крајева 56,7%. Флуктуација корисника или отпуст из система је 24,7%, као у претходном периоду. Чињеница је, да је напуштање система социјалне заштите, или отпуст, у групи одраслих корисника (26 – 64 година) најмањи (18,7%), иако је у тој групи карактеристично највеће учешће радно способних.

Међу децом која су евидентирана у ЦСР као корисници највише је деце социјално и материјално угрожене (120.499 или 62,1%). Друга и знатно мања група су деца чији се родитељи (разводе) споре око начина вршења родитељског права (26.163 деце), или 13,5%. Нешто више деце корисника ЦСР су мушког пола (52,7%). Скоро свако треће дете је млађе од 5 година, а скоро половина је узраста 6-14 или основне школе. Број деце корисника ЦСР која редовно похађају школу износи само нешто изнад половине (57%), што је изразито неповољно и у значајној мери даље ограничава сваки квалитет услуга и могуће ефекте социјалне заштите.

Одрасли, пунолетни корисници ЦСР су, такође, најчешће материјално угрожене особе (310.828 или 63,6%), а у много мањем броју особе са инвалидитетом (61.459 или 12,6%). Радни статус корисника је релативно занемарен као податак, а иако важан за остваривање сваког од права и услуга социјалне заштите, остаје непознат за чак 37,0% одраслих корисника. Својство корисника у ЦСР је у 2014 имало 53,2%, или 259.802 одраслих особа до 64 године, које имају статус незапосленог и радно способног, а статус запослених и пензионера 47.911 или 9,8%.

О радним активностима у ЦСР: вршење јавних овлашћења и пружање услуга Остваривање права на материјална давања, примена мера породично правне заштите и пружање услуга стручног социјалног рада у ЦСР, су области које су анализиране у извештајима ЦСР за протеклу годину. ЦСР су и упркос нешто тежим условима рада показали напредовање у скоро свих десет посебних подручја рада. Успехе који су постигнути наводимо појединачно: у области пружања ***материјалне подршке*** евидентан је пораст броја деце корисника за 8.965 или 8,5%, и мањи пад броја захтева одраслих (5,0%) у односу на претходну годину уз истовремено мање запослених радника у ЦСР.

Рад ЦСР на остваривању права на ***смештај*** корисника је у 2014 реализован у 759 (за децу кориснике) и 3.427 (за одрасле кориснике) стручних поступака смештаја а на евиденцији ЦСР је било истовремено 8.075 деце и 19.250 одраслих који су на мештају у породици, у установи социјалне заштите или на неком алтернативном виду смештаја. Избор врсте смештаја за децу је исти као и претходних година. Ипак, релативно је

[12] Од 2011. кад се број корисника смањио за 2,2% (13.328), он поново расте, у 2012. за 8,0% (46.825) а у 2013. за 3,6% (22.855).

велик број деце у прихватилиштима и прихватним станицама – 697 евидентираних на смештају и 491 смештених у 2014. што указује на постојање одговарајућег притиска на реаговање органа старатељства уз чињеницу да су то углавном деца са проблемима у понашању. Код смештаја одраслих треба поменути добар знак поновног пораста броја смештаја одраслих и старијих у породице на 1.726 после вишегодишње паузе. ЦСР сарађује и са знатно другачијим саставом корисника, са више корисника у тежем здравственом стању, са више одраслих корисника, али и међу старијима са све више старијих старих. Постоје разлике у начину евидентирања у ЦСР и другим надлежним службама.

Усвојење и старатељство су два најважнија института породично-правне заштите у ЦСР. Током 2014. године су реализована 195 усвојења, а одобрено усвојење за 274 деце и 380 парова. Старатељском заштитом је обухваћено 9.257 деце, и 19.049 одраслих и старијих. Број деце под старатељством је већи за 4%. ЦСР је реализовао и 10.590 лишења пословне способности и 479 продужења родитељског права, а примећен је позитиван тренд који се састоји у порасту броја делимичног лишавања пословне способности. Једну петину старатељстава одраслих и старијих раде радници ЦСР непосредно, и то их додатно оптерећује.

Услуге ЦСР које подразумевају 24 часовно дежурствао, или ***неодложне интервенције*** су у 2014. години порасле за 11%, и усмерене су углавном на децу. Пораст интервенција долази са увођењем посебног протокола о заштити од насиља и успостављањем интерних тимова у 130 ЦСР, као и са активирањем споразума о сарадњи релевантних институција у локалним срединама. Активности у неодложном реаговању на угроженост појединаца треба да се успоставе и на територији целе Републике.

ЦСР као орган старатељства обавља услуге стручног социјалног рада у области ***вршења родитељског права,*** у надзору над вршењем родитељског права, и најчешће у веома сложеној процени компетенција родитеља за старање о детету. У 2014. години је број реализованих процена нешто мало опао (за 5,1%) у односу на претходну годину, али је још увек на нивоу 2010. Забрињава податак да се смањује број деце код којих је у разводу родитеља дошло до нагодбе, или имају споразум о вршењу родитељског права, или се спроводи мирење родитеља, што посао стручњака у ЦСР чини много тежим. Примена мере корективног надзора, као мере која је директно усмерена на подршку породици, заслужује и посебно интересовање, односно истраживање са циљем унапређења ефикасности и ефективности корективног надзора у односу на потребе деце и њихових породица. Значајно је опао и број упућивања ЦСР на услуге саветодавне и терапијске природе.

У ***заштити од насиља у породици,*** број деце жртава породичног насиља у сталном је порасту, а у 2014 је 4.938. И занемаривање деце се као врста насиља над децом све више препознаје, па су и пријаве ЦСР као органу старатељства у 2014. Чешће, а евидентирање у ЦСР је унапређено. Расте и број пријављених случајева свих облика насиља у породици, а у 2014. је ЦСР реализовао укупно 2.148 поступака. Ипак, број поступака за заштиту деце жртава насиља у породици које је ЦСР покренуо по службеној дужности је 1.019, и нешто је мањи од броја поступака из предходног извештајног периода, што може да указује на смањено реаговање ЦСР упркос већем броју евидентираних случајева насиља. И мере за исељење насилника из стана или куће (81) се недовољно користе.

Заштиту малолетника врше стручни радници органа старатељства који се ангажују у раду са малолетницима који испољавају различите проблеме у понашању (14. 903 деце), а један број је у контакту са кривично-правним системом због сумње, оптужбе или судске пресуде да су починила кривично дело. Изречено је 681 васпитних налога и 907 васпитних мера. У 2014. је достављено 5.519 мишљења суду пред којим се водио кривични поступак према малолетнику. О контроли реализације васпитних мера су ЦСР доставили 3.747 извештаја суду, а стручни радници ЦСР су непосредно реализовали 1.243 појачаних надзора од 2093. У установе за васпитање, ЦСР смештају и децу млађу од 14 година (иако нису кривично одговорна), па је у структури деце на смештају у 2014. години, старосна група до 14 заступљена са 27,20%. Поставља се питање дужине боравка, јер чак 10,5% борави у установи између 3 и 4 године и још 2,9% и преко 5 година. По решењу органа старатељства је у установама за васпитање 53%, а по одлуци суда 47% деце.

Дневне услуге у заједници су још релативно неразвијена област активности у ЦСР, због тога што се пораст подршке за рањиве групе у заједници релативно споро развија. Ипак број свих услуга је у порасту сем услуге дневног боравака. Разлоге за то би требало истражити, јер ова услуга има врло повољне референце и одговарајућа је за све ризике и узрасте корисника. И ***услуге подршке за самосталан живот*** су неопходне за активно учешће корисника у друштву. И у овој групи услуга је порастао укупан број врста услуга и корисника (највише услуга асистенције особама са инвалидитетом), али је истовремено знатно опао број корисника становања уз подршку за особе са инвалидитетом. Највећи пад броја корисника у ЦСР у односу на прошлу годину бележе ***саветодавно терапијске и социоедукативне услуге*** (од 29.950 на 9.892 услуге) са напоменом, да неке законски дефинисане услуге из ове групе у 2014. изостају и из формата за извештавање. Формат за извештавање о раду ЦСР треба даље развијати и унапређивати. Такође, ЦСР треба да покрену иницијативе за подизање свести заједнице о потребама становништва за саветодавно терапијским услугама, као и њиховим позитивним ефектима. По прегледу општинских (градских) издвајања за социјалну заштиту можемо грубо препоставити да по средствима које издвајају за социјалну заштиту најмање у 41 општини (граду), или скоро у једној четвртини (24%), већ има претпоставки за одговарајућу подршку у свим услугама у заједници, док је циљ да се подршка у развоју услуга за самосталан живот обезбеди свуда.